

Ministerie van Verkeer en Waterstaat

Directoraat-Generaal Rijkswaterstaat

Directie Zeeland

Nummer:

L1055

Bibliotheek, Koestr. 30, tel: 0118-686362,
postbus 5014, 4330 KA Middelburg

WOORDEN OVER WATER

VERSLAG VAN DE INFORMATIERONDE OVER HET HERSTELPLAN NATUUR WESTER-
SCHELDE

FEBRUARI - APRIL 1996

ANALYSE EN BEWERKING: BIJNSDORP COMMUNICATIE PROJECTEN, HILVERSUM
OPDRACHTGEVER: RIJKSWATERSTAAT - RIZA

WOORDEN OVER WATER

NASCHRIFT AAN DE OPDRACHTGEVER

In de inleiding op het verslag 'Woorden over water' is aangegeven dat terwille van het kunnen samenvatten sommige geïsoleerde statements zijn voorzien van een duiding en dat het lezen van alle verslagen in één grote samenhang heeft geleid tot observaties die naar het oordeel van de samenstellers als relevant dienden te worden opgenomen. Zorgvuldig is vermeden een eigen commentaar te geven. De passages onder het kopje 'Opmerkingen' in hoofdstuk 4 over de media zijn in hun geheel een mengeling van observatie en duiding.

De samenstellers behoren tot de weinigen die de vele honderden pagina's stenografische verslagen, brieven, kranteknipsels en notulen in hun onderlinge samenhang hebben gelezen. Met name de gedeelten die betrekking hebben op de procesmatige aspecten zijn 'close reading' bestudeerd. Dit heeft op afstand geleid tot een idee over de inhoud en praktische uitwerking van de informatieronde dat bij de verdere evaluatie mogelijk van nut kan zijn. Het is hieronder met gepaste reserve weergegeven. Reserve omdat de verwerkte informatie zich uitsluitend beperkt tot de gegeven bronnen op papier en omdat ideevorming altijd een subjectieve aangelegenheid is. Om die reden staat dit naschrift los van het verslag.

ENKELE PRIMAIRE INDRUKKEN

Een van de meest indrukmakende aspecten is de enorme hoeveelheid werk die is verzet om, in een opmerkelijk korte tijd, het resultaat binnen te halen van een ronde van informatie en overleg over een aangelegenheid en met een cluster van doelgroepen die door hun aard en achtergrond juist omzichtigheid geboden. De indruk is gewekt dat het procesmanagement zich tevoren onvoldoende in de mogelijke reacties van de doelgroepen heeft verdiept, of de inzichten op punt niet voldoende heeft laten gelden bij het vaststellen van de te volgen procedure.

De wijze waarop met tijd en planning is omgegaan wekt de indruk van grote haast.

In relatie tot het voorgaande punt: het algemene reactiepatroon onder de bevolking van de Schelderegio heeft aan bestuurlijke zijde ogenschijnlijk schrik veroorzaakt en in ieder geval verrassing. Dat doet vermoeden dat, indien tevoren reflectie op de te voeren communicatiestrategie heeft plaatsgevonden, de daarin 'verplichte' verkenningen in een verkeerde richting zijn uitgevoerd.

Opmerkelijk is de spilfunctie geweest van de BOWS-voorzitter de heer Van Zwieten. Hij heeft de procedure stellig niet als persoon alleen gedragen, maar gegeven de inhoud van de doorgewerkte stukken verkeerde hij dikwijls in de positie van een schaakspeler in een tienvoudig simultaantournooi. De concentratie van de publieke aandacht op één persoon maakte het bijna onmogelijk om het gewicht en gezag van het gehele achterliggende beleidskader helder een eenduidig tot zijn recht te laten komen.

In relatie tot het voorgaande punt: de status van de informatieronde blijkt regelmatig onduidelijk te zijn. Dat geldt blijkens de woordelijke verslagen niet alleen voor de bezoekers van de informatie- en overlegavonden.

Wij noteerden van bestuurlijke zijde onder meer de termen: 'experiment', 'inspraak',

'hoorzitting', 'meningspeiling', 'open procedure.' Elk van de aangehaalde termen wekt andere associaties op, waarvan sommige ook feitelijk onjuist zijn.

Toen gedurende de procedure als negatief ervaren impulsen moesten worden geïncasseerd, ontstond bij een aantal personen die een andere afloop in gedachten hadden de neiging schuldigen aan te wijzen voor wat kennelijk verkeerd liep. De verantwoordelijkheid voor ontwikkelingen die niet welkom waren is beurtelings gelegd bij Rijkswaterstaat, de pers, een verkeerd communicatietraject, de te haastige procedure, de provincie (en misschien nog bij andere actoren die zich aan onze waarneming hebben onttrokken). Het feit dat aanwijsbare oorzaken en schuldigen werden benoemd, duidt o.i. op de kennelijk levende gedachte dat de geschiedenis zonder die 'verkeerde invloeden' een andere loop zou hebben gehad.

KERNPUNT

Op basis van deze en de algemene indrukken over het verloop van de informatieronde is bij ons de gedachte ontstaan aan een veel dieper liggende oorzaak voor de onvoorziene afloop van de gevolgde procedure.

Aangrijpingspunt is de uitleg die de heer Van Zwieten tijdens het doelgroepenoverleg geeft over het motief om voor de gevolgde procedure te kiezen. Hij zegt daar dat het gevolgde 'open planproces' een experiment is waarvan aan het eind van de rit de balans zal worden opgemaakt.

Deze opmerking wekt nieuwsgierigheid op naar het woordelijke verslag van de gesprekken of het overleg waarin tot dat 'open planproces' is besloten. Op dat moment waren de hoofdlijnen van wat op Rijks- en provinciaal niveau rond de Westerscheldeverdieping en de herstelcompensatie voor natuur stond te gebeuren al glashelder. Bestuurlijk gezien had de provincie c.q. het BOWS de verplichting om op termijn mee te werken aan herstelmaatregelen zoals ze naar letter en geest vanuit het natuurbelang zijn bedoeld. Impliciet zou (een deel van) de bevolking worden geconfronteerd met een voor hen ongewenste en mogelijk bedreigende ingreep in de onmiddellijke omgeving. Dat was een rechtstreekse consequentie van reeds afgehandelde politieke besluitvorming. Op dat moment was de keuze van locaties voor de te nemen herstelmaatregelen feitelijk een kwestie van bestuurlijke afweging, waarvoor een goed uitgeruste commissie binnen een breed spectrum van betrokkenen op efficiënte wijze alle relevante gegevens had kunnen verzamelen. Het resultaat van die afweging zou ingeval van ontpoldering ongetwijfeld ook op verzet hebben gestuit, maar dan wel temidden verhoudingen waarin binnen het geldende beleidskader ieder zijn eigen rol had behouden.

De keuze voor een open procedure over een zaak die al niet meer open was en deze afwickelen binnen een zó kort tijdsbestek, dat het projectmanagement er zelf over zou struikelen, was vragen om moeilijkheden. Daarop heeft een goed of slecht communicatieplan, een actieve of minder actieve rol van Rijkswaterstaat, een hitsige of koele verslaggeving door de pers, niet meer dan beperkt invloed kunnen hebben. Cru gesproken stelde de overheid de bevolking immers voor een kwestie die neerkomt op de vraag: 'wie moet ik ophangen jou of je buurman en moet dat dan aan een nylonkoord of aan een sisaltouw.' Omdat niemand een hekel had aan z'n buurman is het massale antwoord geweest dat er helemaal niet moet worden gehangen. Het kwalitatieve aspect kwam vanzelfsprekend niet eens meer aan de orde! De procedure van het open proces mobiliseerde zo zelf de obstructie tegen het eigen communicatiedoel.

Het is op afstand moeilijk voor te stellen dat de motieven om binnen die gegeven situatie toch voor een 'open planproces' te kiezen niet uitgebreider en krachtiger zijn geweest dan dat, zoals

de heer Van Zwieten het vertolkte, de bevolking de besluiten die uit Den Haag komen dikwijls als dictaat ervaart en dat daarom bij wijze van experiment voor deze procedure was gekozen.

In de afgelopen jaren is met name op Rijksniveau de voorliefde voor het hanteren van open planprocessen in de ontwikkeling en uitvoering van beleid gegroeid. Dikwijls wordt in de gehanteerde modellen een voorkeur ingebouwd voor de stem van de zogeheten 'eindgebruikers' van beleid of van zaken die object zijn van beleid. Dat is een exponent van een cultuuromslag met onmiskenbaar positieve kanten, maar deze ontslaat bestuurders niet van de verantwoordelijkheid om een voorgestelde methodiek steeds opnieuw binnen een gegeven situatie op waarde te schatten en hem zeker niet tot uitgangspunt te maken.

Het is mogelijk dat gebrek aan ervaring met het hanteren van open besluitvormingsprocessen er nu toe heeft bijgedragen dat:

- niet is ingezien dat een mengvorm van voldongen feiten (verdiepingsverdrag met herstelverplichting) en een open opstelling m.b.t. het beleid inzake de gevolgen, verwarrend zou uitwerken voor de bevolking en een consequente bestuurlijke lijn zou blokkeren.
- niet een uitgebreide verkenning heeft plaats gevonden van de te verwachten opstelling van de belangrijkste actoren, zodat de procedure daarop zou kunnen zijn aangepast.
- geen of een te beperkt communicatieplan is opgesteld waarmee het procesmanagement sturend had kunnen optreden richting doelgroepen en pers.
- een veel te beperkt tijdschema is aangehouden waardoor wat als proces was bedoeld wel explosief moest worden.
- de schrik over de directe confrontaties met een onwillige bevolking niet is ervaren als min of meer eigen aan deze vorm van interactie tussen bestuur en bevolking, maar onmiddellijk is gerelateerd aan wat in de eigen regio politiek en bestuurlijk al of niet wenselijk is.
- samenvattend: niet tijdig is geconcludeerd dat een open planprocedure in de gegeven situatie tot grote problemen zou leiden.

Deze opsomming en de voorafgaande ideevorming is hier kort en bondig beschreven als karikatuur. Want natuurlijk zijn de omstandigheden rond ieder detail van de procedure veel ingewikkelder geweest en spelen er achtergronden mee die zich aan onze waarneming onttrekken en die kunnen verklaren waarom een en ander is verlopen zoals het is verlopen. De gegeven eindsituatie is echter hard en voor vrijwel iedereen onbevredigend. Om die reden hebben wij gemeend om bij het weergeven van onze indruk óver de details en nuances heen te moeten kijken.

Hilversum, 30 juni 1996, Rob Bijnsdorp

INHOUDSOPGAVE:

1. **TEN GELEIDE** (4)
2. **INFORMATIE- EN OVERLEGAVONDEN** (6)
 - 2.1 **Informatie en inleidingen** (6)
 - 2.1.1 Voorzitter Van Zwieten over het doel en de mogelijkheden van de gevoerde procedure: (6)
 - a. de status van de informatie-avonden binnen het proces van democratische besluitvorming; (6)
 - b. de doelen van de informatie-avonden. (7)
 - 2.1.2 Gemeentebestuurders over hun rol in de gevoerde procedure. (8)
 - 2.1.3 Toelichting op het herstelplan door Rijkswaterstaat, (9)
 - 2.2 **Discussies** (10)
 - 2.2.1 Over de procedure en de uitvoering daarvan: (10)
 - a. misverstanden rond en veroorzaakt door het open-plan proces; (10)
 - b. sfeer en gemoed. (12)
 - 2.2.2 Veel gestelde vragen: (14)
 - a. over de rol van de Zeeuwse Milieufederatie; (14)
 - b. over de verhouding Herstelplan en Natuurbeleidsplan; (15)
 - c. over compensatie voor boeren die land verliezen; (15)
 - d. over het contract met de Vlaamse Gemeenschap; (16)
 - e. over de waarde van nieuwe natuur. (17)
 - 2.2.3 Opvattingen over het uitdiepen van de Westerschelde en het herstelplan: (19)
 - a. meningen over het uitdiepen; (19)
 - b. commentaar op het herstelplan en de drie vormen van natuurherstel; (20)
 - c. argumenten tegen ontpoldering en binnendijkse compensatie. (21)
 - d. argumenten voor buitendijkse compensatie. (22)
 - 2.2.4 Commentaar op concrete alternatieven van Heidemij en RIKZ: (24)
 - a. overzicht van alternatieven die aan de orde kwamen; (24)
 - b. twee voorbeelden: de Hedwigepolder en de Everingepolder. (25)
 - 2.2.5 Nieuwe ideeën en suggesties voor herstel van verdwijnende Westerschelde-natuur. (28)
 - 2.2.6 Wensen voor de toekomstige uitvoering van het herstelplan: (30)
 - a. recreatief medegebruik; (30)
 - b. compensatie voor boeren en andere grondgebruikers; (30)

- c. veiligheid voor polderbewoners; (30)
- d. risicodekking ingeval van calamiteiten; (30)
- e. duidelijkheid over het proces. (30)

3. **REACTIES OP EIGEN INITIATIEF** - brieven van personen en organisaties (32)

3.1 Argumenten tegen ontpolderen en binnendijkse natuurcompensatie (33)

4. **BERICHTGEVING IN DAGBLADEN EN ANDERE MEDIA** (37)

4.1 Regionale pers, landelijke pers (37)

4.2 Informatiebeeld zoals door de pers gegeven (37)

4.2 Informatiebeeld zoals door de pers gegeven (39)

5. **RESPONS IN DE DIVERSE DOELGROEPGERICHTE ZITTINGEN** (42)

5.1 Voortraject (42)

5.2 Doelgroepenoverleg (43)

1. TEN GELEIDE

De op handen zijnde verdieping van de Westerschelde, waarover tussen Nederland en het Vlaams Gewest een akkoord is bereikt, zal er toe leiden dat in het Schelde estuarium natuurgebied verloren gaat. Naar verwachting zal als direct gevolg van de verdieping circa driehonderd hectare ondiep water verloren gaan. Dat brengt het te verwachten totale verlies van schor, slik en ondiep water als gevolg van deze en reeds eerder gedane ingrepen op vijfhonderd hectare. Volgens het bestaand beleid dient dit verlies van natuurwaarden te worden gecompenseerd, indien mogelijk zo dicht mogelijk bij de plaatsen waar zij verloren ging,

De minister van Verkeer en Waterstaat heeft het Bestuurlijk Overleg Westerschelde (BOWS) gevraagd om advies uit te brengen over een Herstelplan Natuur Westerschelde waarin maatregelen zijn opgenomen die deze compensatie afdoende bewerkstelligen.

Het BOWS heeft bij het opstellen van dit advies mede willen steunen op de resultaten van een open-plan proces. Een essentieel onderdeel daarvan is de georganiseerde betrokkenheid van belangengroepen en zogenaamde 'eindgebruikers' van zaken die object zijn van beleid. Eindgebruikers zijn in dit geval de bewoners van de gebieden waar (delen van) het herstelplan zouden kunnen worden uitgevoerd. Voor hen zijn negen bijeenkomsten belegd voor informatie en overleg.

Daarnaast is een aantal openbare bijeenkomsten van het Bestuurlijk Overleg georganiseerd waar de verschillende belangengroepen uit de regio welkom waren.

Belangengroepen en deskundigen hebben tevens kunnen deelnemen aan een serie bijeenkomsten waar met behulp van een computermodel de relatie tussen criteria en scores in het keuzeproces inzichtelijk werden gemaakt.

Tot slot heeft het BOWS niet aflatend aan alle betrokkenen laten weten dat ook schriftelijke reacties konden worden ingezonden.

Tijdens de informatieronde heeft zich een proces voltrokken dat meer 'open' was dan bij aanvang van de planvorming was voorzien. Binnen enkele weken groeide op grond van verschillende achterliggende motieven een fel verzet tegen compensatie door middel van ontpoldering, een methode die beleidsmatig en op grond van deskundigenadvies reeds als meest passend was onderkend.

→Tijdens roerige bijeenkomsten, in een stroom van dikwijls emotionele brieven en begeleid door vrijwel dagelijkse berichtgeving in de media, verloor de gevolgde procedure haar communicatieve betekenis. Zij werd op den duur, ongewild, zelf een van de mobiliserende krachten in het verzet←.

Het BOWS moest uiteindelijk tot de conclusie komen dat er een forse blokkade lag voor het formuleren van een advies gebaseerd op ontpolderen en in mindere mate ook binnendijkse compensatiemaatregelen. Een meerderheid van de leden van het Bestuurlijk Overleg meende dat voor een dergelijk advies geen politiek-bestuurlijk draagvlak aanwezig was.

Het uiteindelijk uitgebrachte advies aan de minister pleit voor een nadere studie en analyse van de mogelijkheden tot natuurherstel. Daarvoor wordt een jaar de tijd gevraagd. In die tijd dient uitvoerig te worden onderzocht welk traject een zodanige uitweg biedt dat de inzet van het herstelplan alsnog wordt gehaald en ook recht wordt gedaan aan wezenlijke belangen van

betrokken organisaties en personen.

Bij aanvang van dit traject wordt het door Rijkswaterstaat van belang geacht dat een voor ieder helder en eenduidig beeld bestaat over wat zich tijdens de informatieronde begin dit jaar heeft afgespeeld. Dit document is daartoe een bijdrage. Het is een samenvatting van de stenografische verslagen van de negen informatie- en overlegavonden, circa tweehonderd schriftelijke reacties van personen en organisaties, een dossier kranteknipsels en de verslagen van bijzondere bijeenkomsten met deskundigen en belangengroepen. Het rompverhaal in het verslag is ontleend aan de woordelijke registratie van de informatie-avonden. Dit deel van het bronnenmateriaal is namelijk het minst toegankelijk, terwijl de bijeenkomsten zelf in de informatieronde een dominante functie hebben gehad.

Argumenten, suggesties en voorstellen worden in dit verslag niet op hun inhoudelijke merites beoordeeld of beschreven.

De argumentatie die is vervat in het pakket met schriftelijke reacties en het persdossier, is qua inhoud vrijwel volledig een herhaling van wat tijdens de informatie-bijeenkomsten naar voren is gebracht en is in het verslag niet herhaald.

Dit document 'woorden over water' heeft een journalistieke opzet. Dat houdt in dat de informatie niet louter is ingedikt, maar dat is gezocht naar de essentie van de aangeboden informatie. Hoofd- en bijzaken zijn in onderlinge hiërarchie geordend; waar nodig is een duiding gegeven om geïsoleerde statements in een grotere samenhang te plaatsen. Op een aantal plaatsen heeft het lezen van integrale tekst tot observaties geleid die er in de samenvatting niet uitspringen, maar naar het oordeel van de samenstellers wel relevant kunnen zijn. Deze observaties zijn geplaatst tussen de tekens: →...←.

Ter wille van de toegankelijkheid en rekening houdend met de waarschijnlijkheid dat de lezer selectief bepaalde informatie zal willen opslaan, is een uitgebreide rubricering aangebracht. Dat heeft tot gevolg dat sommige passages meer dan eens in de tekst voorkomen.

Juni 1996 - de samenstellers:

Anet Verdonk
Rob Bijnsdorp

2. INFORMATIE- EN OVERLEGAVONDEN

In de periode van 21 februari tot en met 14 maart 1996 zijn door het BOWS in negen gemeenten in Zeeuws-Vlaanderen, op Walcheren en in Zuid-Beveland bijeenkomsten gehouden om uitvoering te geven aan het gesprek met de burgers in de Westerschelde regio; een onderdeel van het gevoerde open-plan proces. Onderwerp van gesprek was het Herstelplan Natuur Westerschelde. De deelnemers konden tijdens deze bijeenkomsten hun mening ventileren, vragen stellen en eigen ideeën en voorstellen indienen.

Het uitdiepen van de Westerschelde op zich stond officieel niet ter discussie; de eis dat verlies van natuurwaarden moet worden hersteld evenmin. →Tijdens de informatiebijeenkomsten is echter veel over deze onderwerpen gesproken en wel zodanig gefixeerd op slechts één enkel aspect: ontpolderen, dat gaandeweg de discussies steeds verder van de oorspronkelijke communicatiedoelen verwijderd raakten←.

De stenografische verslagen van de negen informatie-avonden zijn in dit hoofdstuk uitgewerkt. Het eerste deel bevat een samenvatting van de inleidingen die bij aanvang van elke bijeenkomst werden gegeven. Het tweede deel geeft de discussies weer.

2.1 INLEIDINGEN EN INFORMATIE

2.1.1 Voorzitter Van Zwieten over het doel en de mogelijkheden van de gevoerde procedure:

a. de status van de informatie- en overlegavonden binnen het proces van democratische besluitvorming:

De heer Van Zwieten is lid van het college van GS van de provincie Zeeland en voorzitter van het BOWS. Hij heeft alle negen bijeenkomsten voorgezeten en ingeleid met een toelichting op de status en bedoeling van de informatieronde. Zijn eigen rol in het proces beschrijft hij met de woorden: "Ik ben slechts een procesbegeleider." Sommige deelnemers denken daar anders over en kennen hem ook een initierende rol toe.

◆ Het Herstelplan is uitgangspunt.

"De vraag óf er een Herstelplan moet worden gemaakt, is niet aan de orde," houdt de voorzitter zijn gehoor avond aan avond onvermoeibaar voor. Het gaat om de vorm die het plan krijgt, om de manier waarop het plan concreet zal worden ingevuld.

Er moet hoe dan ook een Herstelplan komen. Het kabinet heeft zich namelijk verplicht tot het maken van een dergelijk Herstelplan door het schrijven van het Natuurbeleidsplan op basis van het Structuurschema Groene Ruimte. Daarin heeft de regering bepaald dat natuur die aangetast wordt ten gevolge van grote infrastructurele werken, zoals het verdiepen van de Westerschelde, het aanleggen van de HSL en de Betuwelijn, hersteld moet worden. Als het mogelijk is moet de natuur hersteld worden op de plaats waar hij aangetast is. Als dat niet gaat, geldt de regel: compenseer de natuur zo dicht mogelijk bij de plek waar hij is verdwenen.

Het uitdiepen van de Westerschelde, waar het allemaal mee begonnen is, staat tijdens deze avonden ook niet ter discussie: "Dat er uitgediept gaat worden, is zeker." De minister van Verkeer en Waterstaat, mevrouw Jorritsma, heeft daar namelijk een verdrag over afgesloten

met de Vlaamse Gemeenschap, want de Belgen willen graag dat Antwerpen bereikbaar blijft voor grote schepen. De Tweede Kamer heeft ingestemd met deze overeenkomst.

Dus... "de vraag of wij wel voelen voor zo'n herstelplan is al in Den Haag beantwoord," zegt Van Zwieten.

◆ Gemengde discussie

→ Ondanks deze laatste verwijzing naar de democratische manier waarop over uitdiepen en natuurherstel besloten is, krijgen de mensen toch het gevoel dat hen iets wordt opgedrongen. Dat blijkt uit de discussie die volgt (zie 2.2). Men voelt zich wat dit probleem betreft blijkbaar niet vertegenwoordigd door regering en parlement. Men probeert via provinciebestuurder Van Zwieten, die telkens benadrukt dat hij daar namens de minister zit, door te dringen tot de 'hogere regionen van de democratie', omdat het daar bekend moet worden dat de Zeeuwen sterk gekant zijn tegen de plannen voor ontpoldering die in het Herstelplan staan.

Met andere woorden: het lukt de voorzitter niet om een gemeenschappelijk uitgangspunt voor discussie te creëren. Hij wil over de invulling van het Herstelplan praten, terwijl de Zeeuwen het Herstelplan niet als gegeven wensen te beschouwen.

Er ontstaat dan ook een gemengde discussie (een discussie waarbij allerlei visies, op grond van verschillende uitgangspunten, verdedigd worden). Dit komt de helderheid over de status van de informatie-avonden (namelijk een middel om breed te overleggen over de invulling van een plan dat in grote lijn al vaststaat) niet ten goede←.

b. De doelen van de informatie- en overlegavonden

De voorzitter legt uit dat het Bestuurlijk Overleg Westerschelde (BOWS) een overlegorgaan is waarin de betrokken Zeeuwse gemeenten, de provincie Zeeland en de rijksoverheid vertegenwoordigd zijn. Daarna onderscheidt hij twee belangrijke doelen die het Bestuurlijk Overleg Westerschelde met de informatieronde wil bereiken.

Ten eerste moet het Herstelplan ingevuld worden. De voorzitter wijst erop dat een dergelijk plan gewoonlijk op het ministerie wordt uitgedokterd. Een beleidsplan invullen met behulp van betrokken burgers is een nieuwe manier van werken. Deze methode wordt nu uitgetoetst, omdat er voor de burgers zoveel belangen in het spel zijn. Er moet rond de Westerschelde namelijk een totale oppervlakte van 500 hectare natuur ontwikkeld worden. De natuur mag de vorm hebben van slikken, schorren of ondiep water.

Het tweede doel van de informatiebijeenkomsten is de mensen de kans geven hun hart te luchten over de angsten en weerstanden die ze voelen, zodra het woord 'ontpolderen' valt.

"Bij het invullen van het Herstelplan zijn verschillende belangen in het spel," memoreert Van Zwieten regelmatig. → Daarmee neemt hij alvast een voorschot op de (vermeende) tegenstelling tussen de belangen van mens en natuur. Polderbewoners, campinghouders, recreanten, en niet in de laatste plaats: boeren, zijn niet altijd gebaat bij slikken, schorren en ondiep water←.

"Daarom is deze inspraak er," vervolgt de voorzitter. Hij benadrukt dat iedereen bezwaar kan aantekenen tegen één of meer van de alternatieven voor de bedreigde Westerschelde-natuur die de Heidemij en het Rijksinstituut voor Kust en Zee (RIKZ) hebben bedacht. Deze instanties hebben alternatieven beschikbaar gesteld voor vijf keer zoveel natuurontwikkeling dan nodig is.

Daar voegt Van Zwieten aan toe dat de alternatieven op drie criteria zijn beoordeeld:

- leveren ze natuur-rendement op?
- zijn ze technisch uitvoerbaar?

- zijn ze financieel haalbaar?

"Het is nu aan de mensen om verdere criteria op te stellen voor invulling van het Herstelplan, zodat uit het ruime pakket mogelijkheden van de Heidemij en RIKZ gekozen kan worden. En men mag ook zelf met alternatieven komen." → Hiermee geeft Van Zwieten uitermate helder aan waar de grenzen liggen. Dat brengt hem echter in conflict met zijn tweede doel: harten luchten over de emoties die de plannen oproepen←.

"Er leven gevoelens van angst en weerstand. Daar moeten de Zeeuwen over kunnen praten," zegt hij. → Maar juist omdat klagen en protesteren ook mag, raken de mensen in verwarring over het doel van de bijeenkomst. Het gevoel ontstaat dat er misschien toch nog getornd kan worden aan de plannen voor uitdieping en voor natuurherstel... Als je maar hard genoeg roept dat je tegen ontpoldering bent, wordt er dus toch naar je geluisterd←.

2.1.2 Gemeentebestuurders over hun rol in de gevoerde procedure.

"Een goed Zeeuws advies is beter dan een Haags dictaat," is het motto waarmee de heer Vollaard, wethouder van de gemeente Borssele en lid van het Bestuurlijk Overleg Westerschelde (BOWS), deelneemt aan de informatiebijeenkomst. Zijn opmerking wordt tijdens de volgende bijeenkomsten regelmatig gebruikt als een 'strijdkreet' waarmee panelleden en deelnemers proberen de vaart in het gesprek te houden.

Tijdens elke bijeenkomst is in het panel een vertegenwoordiger van het bestuur van de betrokken gemeente aanwezig. Deze krijgt telkens na de inleiding van de voorzitter kort het woord. De gemeentevertegenwoordiger, een wethouder of de burgemeester zelf, benadrukt dan dat de gemeente deelneemt aan het BOWS. Dit overlegorgaan moet advies uitbrengen aan de minister, onder andere op basis van de resultaten van de informatieronde.

Een aantal gemeente-vertegenwoordigers maakt duidelijk welke procedure hun gemeente volgt. Bijvoorbeeld: eerst deze bijeenkomst, dan een bespreking in de gemeenteraad of de raadscommissie, dan een notitie die wordt meegenomen naar het BOWS. Andere gemeente-vertegenwoordigers zijn minder expliciet over hun werkwijze, maar allemaal benadrukken ze het belang van een Zeeuws plan. Sommigen vertellen alvast iets over het natuurherstel dat mogelijkterwijs binnen de gemeentegrenzen gaat plaatsvinden, anderen laten dat liever over aan de vertegenwoordiger van de Heidemij, die overigens niet alle avonden het woord voert.

De meeste burgemeesters en wethouders tonen begrip voor de emoties die loskomen, maar ze wijzen ook op de noodzaak om zo redelijk mogelijk te argumenteren. Ze roepen iedereen op om belangen naar voren te brengen, bezwaren te maken, voor- en nadelen van het Herstelplan te noemen, zodat het BOWS een evenwichtig advies aan de minister kan uitbrengen.

2.1.3 Toelichting op het herstelplan door Rijkswaterstaat

De heren Adriaanse en Turkstra van Rijkswaterstaat leggen uit waarom de Westerschelde dieper moet worden. Ze geven daarbij ook aan welke negatieve effecten dat voor de natuur heeft. Die effecten kunnen worden bestreden door de natuur te herstellen, betogen ze. Hun technische verhaal daarover wordt hier kort weergegeven.

◆ Wat is verlanden?

Verlanden is een natuurlijk proces. Het houdt in dat de geulen en de komberging van een rivier kleiner worden. Dit verschijnsel treedt op bij alle rivieren. De Westerschelde komt echter niet alleen door het verlanden in een 'krappere jas' te zitten, maar ook door de vele polders die sinds de zestiende eeuw zijn aangelegd. Om de scheepvaart op Antwerpen nog voldoende doorgang te kunnen bieden, moet de Westerschelde nu worden uitgediept.

◆ Wat is 'uitdiepen' en wat zijn de gevolgen?

Uitdiepen houdt de volgende werkzaamheden in. Om te beginnen worden er zo'n dertig wrakken opgeruimd. Daarna moet er gebaggerd worden. Op dit moment wordt er jaarlijks acht miljoen kubieke meter zand gebaggerd. Verdieping betekent: jaarlijks vijftien miljoen kubieke meter. Na het baggeren moeten er geulwandverdedigingen worden aangebracht, zodat de geul diep blijft en zich niet gaat verplaatsen.

Zo'n diepe, vastgelegde geul is in strijd met de natuurlijke mate van dynamiek van de Westerschelde. Bovendien heeft de verdieping tot gevolg dat het water sneller gaat stromen en de geul breder wordt. Daardoor gaan schorren, slikken en ondiep water verloren. Berekeningen hebben uitgewezen dat er door deze en eerdere ingrepen totaal zo'n 500 hectare natuur verloren gaat. Dat is een probleem, omdat de schorren, slikken en de gebieden met ondiep water belangrijk zijn voor het voortbestaan van vogels, vissen en allerlei plantesoorten.

◆ Natuurherstel.

In het verdrag met Vlaanderen over het verdiepen van de Westerschelde is een paragraaf opgenomen over natuurherstel. Tegen die achtergrond is de Alternatievennota opgesteld. Daarin worden een flink aantal mogelijkheden genoemd om de natuur die bij het verdiepen van de Westerschelde verloren gaat, te compenseren.

Eén van de vormen waarin we kunnen compenseren is ontpolderen, aldus de nota. Daarover is niet iedereen even enthousiast. De minister heeft echter gesteld dat bij ontpolderen de veiligheid in elk geval niet in het geding mag zijn. Bovendien mag niemand materiële schade lijden, vindt de minister.

◆ Toelichting door de Heidemij.

Na dit betoog geeft de heer Den Held van de Heidemij een toelichting op de projecten uit de Alternatievennota, voor zover ze voor de betrokken gemeente van belang zijn. Dit doet hij overigens niet alle avonden. Uit de discussie blijkt dat de burgers in sommige gemeenten reeds enige kennis hadden over de alternatieven. Uit de verslagen blijkt echter niet hoe en wanneer men aan deze informatie is gekomen.

2.2 DISCUSSIES

2.2.1 Over de procedure en de uitvoering daarvan

a. misverstanden rond en veroorzaakt door het open-plan proces:

Tijdens bijna elke informatie- en overlegavond moet de voorzitter nog eens benadrukken wat de uitgangspunten van de procedure zijn: dat de Westerschelde uitgediept gaat worden, staat vast. Daarbij wordt natuur beschadigd en die moet hersteld of gecompenseerd worden. Dat staat ook vast. Maar er zijn nog geen concrete herstel- of compensatieplannen. Er is slechts een 'bak met mogelijkheden'. Daarmee bedoelt hij de Alternatievennota. "Er valt dus iets te kiezen," houdt Van Zwieten zijn gesprekspartners tijdens de eerste bijeenkomsten nog optimistisch voor. Maar als deze keuzemogelijkheid bij de deelnemers verwarring en weerstand blijkt op te roepen laat hij na een paar avonden deze verwachtingwekkende zinnen achterwege.

◆ Duivels dilemma

Woordvoerders vragen zich af of ze eigenlijk écht wel iets in te brengen hebben. En zo ja, wat? Er is toch al een plan? Worden wij als burgers dus niet gewoon voor het lapje gehouden? Is dit een doekje voor het bloeden? "De indruk wordt gewekt dat we mogen meebeslissen," is het schampere commentaar van de boeren. Ze zeggen dat ze het gevoel hebben dat ze in een keurslijf van voorgekookte alternatieven worden gedwongen. En ze dreigen met tegenmaatregelen. "Als we worden gedwongen om mee te doen aan iets waar we niet achter staan, grijpen we naar ons laatste machtsmiddel: dan adviseren we onze leden om niet meer mee te werken aan de uitvoering van het Natuurbeleidsplan."

Van Zwieten noemt de hele toestand een 'duivels dilemma'.

De heer Ramondt, voorzitter van Agrarisch West-Zeeuws-Vlaanderen, duidt dat dilemma als volgt: "Over de verdieping zelf mocht Zeeland niets zeggen, maar waar het om de gevolgen van die verdieping gaat, mogen wij nu de kastanjes uit het vuur halen." Op dergelijke opmerkingen reageert de voorzitter tijdens de eerste bijeenkomsten nog vasthoudend. Hij benadrukt dat de verdieping nu eenmaal een feit is. Maar naarmate hij meer weerstand heeft ondervonden, is hij minder stellig: "We hebben in Zeeland helemaal geen discussie over de verdieping op zichzelf gehad. (...) Misschien draagt deze serie van bijeenkomsten ertoe bij dat in de toekomst wat eerder in de streek wordt nagegaan hoe er over dergelijke zaken wordt gedacht."

Ook de heer Turkstra van Rijkswaterstaat doet een duit in het zakje en noemt een ander dilemma. Hij wijst op de moeizame voorgeschiedenis van de overeenkomst met de Vlamingen over het uitdiepen van de Westerschelde: "Er is twintig jaar onderhandeld over dit verdrag en steeds lukte het niet om tot overeenstemming te komen. Het huidige kabinet heeft gekozen voor de opstelling dat België en Nederland als goede burens met elkaar moeten omgaan, omdat er dan voor beide landen meer te bereiken valt."

◆ Complot-theorieën.

Vooral de boeren geloven niet dat er voor wie dan ook iets te bereiken valt. Ook al benadrukt de voorzitter telkens weer dat ieders belang telt. "Daarbij behoren ook belangen van individuele mensen, soms heel 'kleine' belangen," zegt hij. "Aan het eind van de rit moet in kaart gebracht zijn hoe de voorstellen van de Heidemij en het RIKZ in de verschillende gemeenten ten opzichte van elkaar scoren, gelet op de aanwezige belangen."

Maar de boeren vermoeden dat er meer achter steekt. De 'complot-theorie' waart als een spook

door de discussie.

Allereerst zijn er de verdenkingen aan het adres van de Zeeuwse Milieu Federatie (ZMF). De minister van Verkeer en Waterstaat zou een 'deal' gesloten hebben met de ZMF: geen Milieu Effect Rapportage (MER) voor het uitdiepen van de Westerschelde, in ruil voor toezeggingen op het gebied van natuurherstel. "Welke toezeggingen zijn dat?" vragen de boeren zich hardop af. "En in hoeverre zijn ze in ons nadeel?"

Een ander idee dat een eigen leven is gaan leiden, is het vermoeden dat Rijkswaterstaat dit alleen maar doet om geld te verdienen met baggerwerkzaamheden. "Van Zwieten is de loopjongen van Rijkswaterstaat," luidt de beschuldiging aan het adres van de gedeputeerde. De meeste deelnemers denken niet dat de heer Van Zwieten zélf onbetrouwbaar is. Men krijgt eerder de indruk dat hij voor allerlei karretjes wordt gespannen: van de ZMF, van Rijkswaterstaat, of zelfs van de minister. "Het democratisch gekozen provinciebestuur zou zich eigenlijk achter de Zeeuwen moeten scharen, in plaats van de rapen voor mevrouw Jorritsma uit het vuur te halen," is het commentaar.

◆ Gesjoemel met alternatieven?

Er is veel geharrewar over de aard van de alternatieven. Heeft de heer Van Zwieten zich wel eens afgevraagd hoe de deskundigen van de Heidemij en het RIKZ ooit op het onzalige idee gekomen zijn om vijf mogelijkheden voor ontpoldering voor te stellen? "Jawel," zegt Van Zwieten, "Het BOWS heeft zich ook afgevraagd hoe de deskundigen tot de selectie van alternatieven waren gekomen. Echter, op enig moment moet men van deskundigen accepteren dat de gehanteerde uitgangspunten en de zoektochten hebben geleid tot wat ter tafel is gebracht. (...) Als je de technici moet geloven, scoort ontpoldering zeer hoog."

Hij vervolgt: "En waar zijn bestuurders nou voor? Die zijn er om na te gaan wat maatschappelijk verantwoord is en welke belangen in de weegschaal moeten worden gelegd." Maar de vraag is wanneer bestuurders bekend moeten maken hoe die weegschaal is doorgeslagen. De toezegging door de voorzitter dat de Everingepolder (besproken in de discussie te Heinkenszand, gemeente Borssele) gespaard blijft, maakt de boeren juist nog argwanender dan ze al waren. Sommigen zeggen dat ze denken dat dergelijke toezeggingen alleen maar gedaan worden om de gemoederen voorlopig te bedaren. Anderen noemen de toezegging 'bestuurlijk vreemd'. Er is voor deze toezegging geen nieuw feit of argument ingebracht, vinden ze. Dus vermoeden ze dat het BOWS hiermee verdeeldheid wil zaaien in het kamp van de boeren, om zo hun weerstand te breken.

Van Zwieten negeert de aantijging en wijst erop dat er wel degelijk een nieuw argument is ingebracht. Er is zelfs een vierde criterium ontstaan naast de drie waarmee de Heidemij en het RIKZ hebben gewerkt (te weten: natuur-rendement, technische uitvoerbaarheid en financiële haalbaarheid). Ook op basis van dit vierde criterium, het 'stapelingseffect' kan de keuze tussen de alternatieven gemaakt worden. Dit stapelingseffect treedt op in de gemeente Borssele, waar de Everingepolder onderdeel van uitmaakt. Dat wil zeggen: deze gemeente heeft al erg veel andere verplichtingen op het gebied van natuurclaims.

◆ Worden alle alternatieven uitgevoerd?

Er heerst ook verwarring de status van de alternatieven. Er blijken enige alternatieven in het rapport van de Heidemij te staan die niet voor uitvoering in aanmerking komen, zoals de Willem-Leopoldpolder in Zeeuws-Vlaanderen. Deze polder ligt grotendeels op Belgisch grondgebied en komt daarom niet in aanmerking voor ontpoldering.

Overigens is het tot weinig deelnemers doorgedrongen dat de alternatieven die de Heidemij

presenteert, niet allemaal uitgevoerd gaan worden. Vragen als "Worden ze allemaal uitgevoerd, of hoe zit dat?" en opmerkingen met de strekking: "Er is te weinig geld beschikbaar voor de plannen van de Heidemij. Hoe kan dat?" zijn niet van de lucht.

Zodra duidelijk is geworden dat de informatiebijeenkomsten bedoeld zijn om tot een keus te komen, is de gemiddelde reactie als volgt: "Als eruit gekozen moet worden, wie kiest er dan? Wij als burgers? Dat geloof je toch zelf niet?" En: "We hebben slechts de keuze tussen een aantal kwaden: binnendijks of ontpolderen. We voelen ons daardoor in het nauw gedreven." Een ander veel gehoord kritiekpunt op de keuzemogelijkheid die de Alternatievennota biedt, betreft de onzekerheid waar polderbewoners in verkeren. Mensen lopen de kans dat ze moeten verhuizen. En misschien moeten ze gaan omzien naar andere middelen van bestaan, omdat hun land aan zee wordt terug gegeven. Toch bestaat er ook een kans dat hun leven niet verandert, namelijk als 'hun' polder uiteindelijk niet verkozen wordt tot 'uit-te-voeren-project'. "Je kunt geen plannen meer maken," vat een deelnemer het gevoel van onzekerheid samen.

◆ Referendum of inspraakronde?

Veel Zeeuwen vinden dat er beter een referendum gehouden had kunnen worden. Bij gebrek daaraan proberen ze soms, aan het eind van een informatiebijeenkomst, de verfoeide keus voor ontpoldering in stemming te brengen. In die gevallen wijst de voorzitter erop dat hij met de informatie die zo'n stemming oplevert, niet veel kan beginnen.

Tijdens andere zittingen verwijzen deelnemers naar een enquête in de Provinciale Zeeuwse Courant (PZC). Daaruit zou blijken dat ongeveer 75 procent van de Zeeuwen tegen ontpolderen is en dat 'iedereen' voor buitendijkse maatregelen is. Van Zwieten reageert: "Deze enquête is geen referendum. Bovendien heb ik hem anders gelezen."

Regelmatig blijkt er onduidelijkheid te heersen over de status van de inspraakronde. Een deelnemer vraagt: "Brengt het BOWS rechtstreeks advies uit aan de minister? Of wordt het advies eerst besproken door provinciale staten?" De voorzitter moet dan nogmaals uitleggen dat de provincie één van de zeventien deelnemers aan het bestuurlijk overleg is. De provincie stelt het plan dus niet vast. Dat doet de minister.

Er zijn ook vragen over het Structuurschema Groene Ruimte. Heeft het compensatiebeginsel in dit document de status van een wet? En hoe zit het met het kabinetsbeleid aangaande natuurherstel? Volgens een deelnemer aan de laatste inspraakavond blijkt uit de kabinetsnota dat compensatie niet per se hoeft. Als er weerstand onder de bevolking leeft, of als er bestuurlijke problemen zijn, zou men van compensatie kunnen afzien.

Ondanks alle verwarring probeert Van Zwieten telkens opnieuw om de mensen te motiveren tot het geven van hun visie: "De kracht van democratie is dat er naar mensen wordt geluisterd, omdat bestuurders niet alles kunnen weten."

b. sfeer en gemoed.

→ Uit het voorafgaande blijkt dat er weinig voorwaarden voor een rustig en ordelijk gesprek aanwezig zijn. Ten eerste is geconstateerd dat het BOWS er niet in slaagt om een gemeenschappelijke grond voor discussie te creëren. Dat blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat veel deelnemers graag kwijt willen dat ze om veiligheidsredenen tegen het uitdiepen van de Westerschelde zijn, terwijl het besluit om uit te diepen helemaal niet meer ter discussie staat.

Ten tweede is gebleken dat de combinatie van doelen die het BOWS zich stelt: zowel het Herstelplan bespreken, als ruimte geven aan emotionele reacties, niet erg gelukkig is. En ten derde bleek dat er onduidelijkheid bestaat over de status van de informatiebijeenkomsten en

over de manier waarop het BOWS met de Alternatievennota wil omgaan←.

◆ Op de man of op de bal spelen.

Het is daarom misschien niet verwonderlijk dat sommige mensen zich laten verleiden tot 'spelen op de man', in plaats van 'op de bal.' Vooral de voorzitter gedeputeerde Van Zwieten en de Commissaris van de Koningin Van Zeeland de heer van Gelder, moeten het ontgelden. De laatste is bij een van de informatie- en overlegavonden als toehoorder aanwezig en krijgt daar te incasseren: "Men heeft geen begrip voor onze emoties. Als u dat wel zou hebben, zou u zich van pure schaamte niet meer durven vertonen in Zeeland. En dat geldt ook voor de Commissaris van de Koningin!"

Verder verwijt men Van Zwieten regelmatig dat hij de kastanjes uit het vuur haalt voor de minister, terwijl hij zich pal achter de Zeeuwen zou moeten opstellen. Als hij een echte Zeeuw was geweest, zou hij zich niet voor dit karretje laten spannen, vermoeden de boeren. Indirect laten ze de gedeputeerde voelen dat ze niet achter hem staan, omdat hij niet achter hén staat. Ze proberen hem uit zijn tent te lokken. In een verslag van een vergadering van het BOWS hebben ze gelezen dat de heer Van Zwieten streeft naar 75 procent draagvlak onder de boeren. "Wat gaat u doen als er geen draagvlak is, meneer Van Zwieten?" tergen ze.

Commissaris van de Koningin Van Gelder komt er zo mogelijk nog slechter af. Uit de discussie blijkt dat de heer Van Gelder zich ten gunste van ontpoldering uitgelaten heeft, terwijl de inspraak nog in volle gang is. De kritiek op zijn standpunt is als volgt: Van Gelder wil ontpolderen, maar hij weet niet wat er in de landbouw aan de hand is. De boeren worden geacht milieuvriendelijker en dús extensiever te gaan werken. Daarvoor is veel grond nodig en daarom is ontpolderen waanzin.

Verder verwijt men Van Gelder dat hij niet boven de partijen staat: "Hij moet ons niet behandelen als een stelletje senielen." En: "Wij zijn geen 'boeren met hooivorken'." Ook de heer Saeijs van Rijkswaterstaat zou zich negatief hebben uitgelaten over de boeren.

◆ Emoties

De persoonlijke aanvallen worden over het algemeen door de heer Van Zwieten gepareerd. Soms probeert men dan weer grip te krijgen op de discussie door te analyseren waar al die emoties vandaan komen: "Ik constateer dat deze discussie kan worden gesplitst in een emotioneel gedeelte en een rationeel gedeelte," zegt een deelnemer. "Het is duidelijk dat het emotionele gedeelte sterk naar voren komt. In feite kun je die emoties kort samenvatten. In het Zeeuwse wapen staat 'luctor et emergo': ik worstel en kom boven. Er staat niet: ik worstel en geef terug."

Emoties worden overigens niet altijd afgereageerd op vertegenwoordigers van overheid en politiek. Soms vertelt men trieste, persoonlijke verhalen. Daarvoor is dan een luisterend oor van het panel en de aansporing om de situatie toch vooral ook op schrift uiteen te zetten en te adresseren aan het bestuurlijk overleg. Dat kan er dan later rekening mee houden.

2.2.2 Veel gestelde vragen

a. over de rol van de Zeeuwse Milieufederatie (ZMF):

Woordvoerders van de boeren hebben de indruk dat er een 'deal' is gesloten tussen minister Jorritsma en de Zeeuwse Milieu Federatie (ZMF). De strekking van deze afspraak zou zijn: geen Milieu Effect Rapportage (MER) bij de uitdieping van de Westerschelde, in ruil voor toezeggingen aangaande natuurherstel. Over de aard van die vermeende toezeggingen tasten de boeren in het duister. Ze vermoeden dat de 'deal' in hun nadeel is.

Een boer uit de gemeente Hulst verwoordt de verdenking als volgt:

"Eind 1995 kwam de Zeeuwse Milieu Federatie (ZMF) met het bericht dat zij afzag van een Milieu Effect Rapportage (MER) voor de verdieping van de Westerschelde. Dat was nogal wat, want de ZMF steekt haar nek wel voor kleinere zaken uit. In de volksmond heet de Westerschelde altijd een 'open riool'. Als er baggerboten in de bodem van dat riool gaan wroeten, kan ik mij niet voorstellen dat er helemaal geen MER nodig zou zijn. Kortom: nu de ZMF het verzoek om een MER heeft ingetrokken, moeten wij ons afvragen welke deal er met de ZMF is gemaakt."

◆ Van Zwieten verklaart de positie van de ZMF.

De heer Van Zwieten zuivert de ZMF van alle blaam door te zeggen dat tijdens overleg tussen Rijkswaterstaat en de ZMF slechts twee dingen aan de milieuorganisatie zijn beloofd: "In de eerste plaats is bevestigd dat er een open planprocedure zou komen, waar de ZMF zou mogen meepraten. In de tweede plaats is duidelijk gemaakt dat de minister het serieus meende met haar uitspraak dat er een Natuurherstelplan zou moeten komen. Over de omvang en de aard van dat herstelplan is echter geen enkele afspraak tussen Rijkswaterstaat en ZMF gemaakt. Er is dus geen sprake van een deal met de ZMF over de inhoud van het plan."

Maar waarom zag de ZMF af van de eis dat er een MER moest komen? Van Zwieten vertelt dat regering en Tweede Kamer een MER niet nodig vonden. Vervolgens is de ZMF naar Europese instanties gestapt, maar Rijkswaterstaat wist vertegenwoordigers van de ZMF ervan te overtuigen dat ze een verloren strijd streden, omdat de Europese Commissie de Nederlandse regering vermoedelijk in het gelijk zou stellen. Rijkswaterstaat spoorde de ZMF vervolgens aan om alle energie te steken in het open-plan-proces.

◆ ZMF: nu inzetten voor maximaal herstel.

Wie nu denkt dat het koek en ei is tussen de politiek en de ZMF, komt bedrogen uit. Bij monde van de heer Kramer laat de ZMF tijdens de bijeenkomst in Borssele weten: "De Nederlandse politiek laat de goede verstandhouding met de Vlaamse overheid en de Antwerpse haven prevaleren boven de natuurwaarden die verloren gaan bij de verdieping van de Westerschelde." Daar voegt de heer Kramer aan toe dat je je nu eenmaal niet kunt verzetten tegen een democratisch genomen besluit. Daarom richt de ZMF zich nu op maximaal herstel van de natuurwaarden die bij het uitdiepen van de Westerschelde verloren gaan. Bij die inspanning neemt de ZMF de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) als uitgangspunt, want: "Het zou zeer onlogisch zijn om enerzijds geld te investeren in een Ecologische Hoofdstructuur, maar anderzijds geen compensatie te bieden als de structuur op een bepaalde plek wordt aangetast."

◆ De relatie tussen ZMF en boerenorganisaties.

Door de manier waarop het natuurherstelbeleid nu vorm krijgt, komt de natuurbescherming in een lastig parket, vindt Kramer. Hij refereert aan de plannen voor ontpoldering, die prachtige natuur opleveren, maar waar de boeren fel tegen gekant zijn. "Het is buitengewoon treurig dat wij in deze situatie weer tegenover de boeren komen te staan," zegt hij.

Ten tijde van de afspraken over de EHS in Zeeland was de verstandhouding tussen boeren en ZMF goed te noemen. De twee partijen trokken samen op. Nu dreigen ze uit elkaar te worden gespeeld. Daarom vraagt Kramer om overleg met de boeren: "Wij steken de hand uit," zegt hij.

b. over de verhouding Herstelplan en Natuurbeleidsplan:

Een vraag die steeds in verschillende gedaanten terugkomt is: hoe verhoudt dit Herstelplan zich tot het Natuurbeleidsplan?

En zijn twee zaken die verwarring zaaien. Ten eerste meenden de boeren te hebben begrepen dat ze met rust gelaten zouden worden, nu op basis van het Natuurbeleidsplan de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) is vastgesteld in Zeeland. En ten tweede vinden de deelnemers dat de twee plannen elkaar soms tegenspreken.

◆ **Nooit rust aan het 'natuur-front.'**

Woordvoerders van de boeren herhalen tijdens verschillende zittingen: nadat we afspraken hebben gemaakt in het kader van het Natuurbeleidsplan is ons rust beloofd, maar nu krijgen we dit weer. Een boer verwoordt de stemming: "Een gebied zo groot als Noord-Beveland, goede landbouwgrond, wordt met medewerking van de landbouw tot natuur gemaakt. En nu komt dit er overheen." En de heer Ramondt, voorzitter van Agrarisch West-Zeeuws-Vlaanderen, zegt: "Het is bijzonder vervelend te moeten horen dat de landbouwbestuurders er te weinig aan doen om landbouw meer bij de samenleving te betrekken. Juist omdat we er voor gezorgd hebben dat Zeeland de provincie is waarin het Natuurbeleidsplan het eerst kon worden gerealiseerd." De heer Van Zwieten beaamt dat Zeeland de eerste provincie was, waarin de EHS kon worden vastgelegd. "Dat is mede te danken aan de boeren," zegt hij. Maar dat de boeren nu dus recht hebben op rust aan het 'natuur-front', is een vergissing. Van Zwieten: "Er is gezegd dat de uitvoering 10 tot 15 jaar zou duren en dat men ervan verzekerd kon zijn dat er in die periode geen nieuw Natuurbeleidsplan zou verschijnen, dat er niet opnieuw Ecologische Hoofdstructuren zouden worden vastgesteld, enzovoort. Echter, er is nooit gezegd - dat kán ook nooit worden gezegd - dat vervolgens de wereld stil zou staan en dat er verder geen enkele aanslag meer zou zijn op landbouwgronden." Kortom: het argument van medewerking aan het Natuurbeleidsplan telt niet, want dit is een ánder plan.

◆ **Plannen spreken elkaar tegen.**

Sommige alternatieven stroken niet met wat er al in het Natuurbeleidsplan is vastgelegd, stellen de boeren. Een voorbeeld komt uit de gemeente Borssele, waar de Zwaakse kreekrest zich bevindt. Deze is in het Natuurbeleidsplan aangeduid als kerngebied, maar staat in het Natuurherstelplan Westerschelde op de nominatie voor ontpoldering.

Het Herstelplan botst soms ook met ander beleid. Bijvoorbeeld: de Ooster-Zwakepolder, ook in de gemeente Borssele, ligt in een WCL-gebied (Waardevol Cultuurlandschap). Dus hoe kan men dan op het idee komen om deze polder in het Herstelplan in aanmerking te laten komen voor ontpoldering?

c. over compensatie voor boeren die land verliezen:

Het is niet duidelijk welke compensatie er beschikbaar zal zijn voor de boeren die land aan het water moeten prijsgeven. Wordt het grond-voor-grond? Of geld-voor-grond?

◆ Vage beloften

De heer Van Zwieten spreekt steeds van een "vorstelijke compensatie" voor de boeren, maar daarmee is hij naar het oordeel van de boeren weinig concreet. Het meest concrete antwoord dat hij geeft op vragen naar de aard en de hoogte van de compensatie die de overheid boeren zal geven, is: "Als ik spreek over 'vorstelijke vergoedingen' bedoel ik vergoedingen die fors boven de marktwaaarde van een hectare goede landbouwgrond liggen."

De heer Van Zwieten verwijst bovendien regelmatig naar beloften van minister Jorritsma. Zij zou, tijdens het debat met de Tweede Kamer over de plannen, gezegd hebben dat "de boeren niet de onderliggende partij mogen worden". Verder zou ze gesteld hebben: "Als schade onvermijdelijk is, dient gezorgd te worden voor een zo goed mogelijke compensatie".

Als de voorzitter deze woorden van de minister citeert, voegt hij daar meestal aan toe dat de schade-compensatie uitgangspunt is voor het hele plan en uiteraard geldt voor iedereen: pachters, eigenaren en andere grondgebruikers. "Ook voor de jagers?" vraagt iemand. Van Zwietens antwoord is bevestigend, maar hij kan geen toezeggingen doen over de aard en de hoogte van de compensatie.

◆ Vrijwilligheid en immateriële schade.

De vraag is of de plannen vrijblijvend zijn voor de grondeigenaren. "Bij het Natuurbeleidsplan staat vrijwilligheid voorop, voor zolang als het duurt, maar hoe gaat dat bij het Herstelplan?" Van Zwieten: "Als je alleen op basis van vrijwilligheid kunt gaan verwerven, kan het wel eens bijzonder lang duren voordat je de dijk kunt verleggen. (en even later): Vrijwillige verwerving van grond is altijd de eerste optie, maar als dat niet mogelijk blijkt te zijn, lijkt het mij onontkoombaar om de Onteigeningswet in te zetten."

Een boer wijst erop dat het gaat om familiebedrijven die al generaties lang bestaan. "Die gooi je toch niet zomaar weg?" De voorzitter zegt te beseffen dat immateriële schade inderdaad nooit in geld is uit te drukken.

d. over het contract met de Vlaamse Gemeenschap:

Er bestaat verwarring over de 44 miljoen gulden die de Belgen bijdragen aan het natuurherstel. Ten eerste vraagt men naar de betekenis van het begrip 'natuurherstel' in dit verband. Heeft dat soms iets te maken met het schoonmaken van het water in de Westerschelde? Ten tweede vraagt men zich hardop af of de Belgen minister Jorritsma een oor aangenaaid hebben. Zijn we wel schadeloos gesteld met die 44 miljoen?

◆ Belgen moeten Schelde schoonmaken

Verschillende deelnemers vinden dat die 44 miljoen van de Belgen besteed moet worden aan het schoonmaken van de Westerschelde. Misschien is daarvoor nog wel meer geld nodig. Dan moeten de Belgen dus geld bijleggen. Zij hebben immers de Schelde vervuild, dus ze moeten eerst maar eens zorgen dat de rivier schoner wordt. Daarna praten we wel verder. Eerder is het onzin om met natuurherstel te beginnen.

Van Zwieten legt uit dat de 44 miljoen gulden niets te maken heeft met het schoner maken van

de Westerschelde. "Wel kan nu in een aanzienlijk beter overlegklimaat met de Belgen worden gesproken over de bouw Van Zuiveringsinstallaties in Vlaanderen en het Brusselse Gewest."

◆ Moet Nederland het economisch belang van België dienen?

"Is de verhouding niet scheef?" vraagt men zich af. België heeft veel economisch belang bij het uitdiepen van de Westerschelde, maar wij zitten met de brokken. "De Antwerpse haven groeit, terwijl de Zeeuwse landbouw krimpt," is het commentaar. Men verwijt de minister dat zij zowel de Belgen te vriend wil houden, als wil voldoen aan de eisen met betrekking tot natuurherstel die in de Structuurnota Groene Ruimte staan. Dat is een onhoudbare positie, vinden de sprekers.

◆ Wat is de Nederlandse bijdrage?

Van Zwieten verwacht dat de minister zelf ook ongeveer 44 miljoen zal bijdragen aan het natuurherstel. "Zelfs dan is er nog niet genoeg geld om de projecten uit te voeren," brengen ijverig meerekenende Zeeuwen naar voren. Waarop Van Zwieten nogmaals moet uitleggen dat niet alle projecten die de Heidemij en het RIKZ hebben voorgesteld, ook daadwerkelijk uitgevoerd zullen worden.

Op een ander moment zegt Van Zwieten dat regering en parlement hebben besloten om bij grote infrastructurele werken, zoals het uitdiepen van de Westerschelde, tien procent van het investeringsbedrag toe te voegen aan de begroting. Met deze extra tien procent moet natuurherstel gefinancierd worden.

e. over de waarde van nieuwe natuur.

Uit de informatie die de overheid verschaft heeft, blijkt volgens de woordvoerders te weinig wat de natuurwaarden zijn van 'nieuwe natuur'. Waarom zou 'nieuwe natuur' meer natuurwaarde hebben dan een polder? Bovendien is de vraag of 'nieuwe natuur' ook economische waarde heeft. Als die economische waarde er niet is, vinden veel woordvoerders natuurontwikkeling onzin. Maar als die economische waarde er wel is, hoe groot is die dan? En wie heeft daar baat bij en op welke manier?

◆ 'Kitsch-natuur' of 'Eredivisie-natuur'?

In Oostburg (Zeeuws-Vlaanderen) ontspint zich een discussie over de natuurwaarden van nieuwe natuur, waaruit blijkt dat betrokken partijen nieuwe natuur allemaal anders ervaren. De heer Kramer van de Zeeuwse Milieu Federatie (ZMF): "De grote natuurwaarde van de Westerschelde telt in internationaal verband in belangrijke mate mee. Dat is 'eredivisie-natuur'. Natuurlijk maken wij ons daarvoor, als vertegenwoordigers van de natuurbescherming, hard." Een akkerbouwer reageert: "U heeft de illusie dat u door het verplaatsen van dijken zomaar slikken en schorren kunt verplaatsen, maar ik noem dat het creëren van 'kitsch-natuur'." Waarop de heer Turkstra van Rijkswaterstaat een poging doet om deze redenering te weerleggen: "U zegt dat wij bezig zouden zijn met het creëren van 'fake-natuur' maar het is juist andersom. Als wij door middel van ontpoldering de Westerschelde meer ruimte kunnen bieden, geven wij aan de processen die van nature in de Westerschelde thuishoren, gelegenheid om tot reparatie en versterking te komen."

◆ 'Polder-natuur' of 'Westerschelde-natuur'?

Een opmerking die de heer Turkstra in dit verband regelmatig maakt, is: "De Westerschelde

moet een ruimer jasje krijgen." Het is een opmerking die bij de boeren meestal in het verkeerde keelgat schiet: "Maar wij krijgen daardoor een krappere jasje." En hebben onze polders niet hun eigen natuurwaarden? "De polders die op de nominatie staan voor ontpoldering, zijn in het algemeen bijzonder mooie natuurgebieden," vinden de boeren. De panelleden ontkennen dat niet, maar leggen uit dat het Herstelplan bedoeld is om 'Westerschelde-natuur' terug te krijgen. Wat is dat dan, 'Westerschelde-natuur'? Turkstra: "(...) het gaat niet alleen om het herstel van natuurwaarden, maar ook om de morfodynamiek (...). Morfodynamiek houdt in dat platen, geulen, schorren en dergelijke niet steeds op dezelfde plek blijven liggen, maar op de ene plek afkalven en op de andere plek er weer bijkomen."

Verder blijkt uit de aard van de alternatieven dat 'Westerschelde-natuur' ruimte en rust voor bijzondere vogelsoorten moet bieden. Dat leidt niet altijd tot begrip bij de deelnemers aan de bijeenkomsten: "Naar aanleiding van wat er hier allemaal over natuurwaarden gezegd is, krijg ik het gevoel dat in dit land de rechten van een scholekster groter zijn dan die van een mens."

◆ Heeft 'nieuwe natuur' economische waarden?

Ontpolderen is kapitaalvernietiging, vinden de boeren. Maar is natuurontwikkeling ook 'kapitaalontwikkeling'? Het blijkt moeilijk te zijn om de waarde van natuur in geld uit te drukken. De heer Bleijenberg, die werkzaam is als gids in het Verdrongen Land van Saeftinge, roept dat een Belgisch econoom heeft uitgerekend dat natuurgebied tien keer meer waard is dan landbouwgebied. Maar hij onderbouwt die stelling niet.

Voor de boeren die in de bedreigde polders wonen of werken, is het economische aspect concreet: in de nabije toekomst moeten ze wellicht op zoek naar andere middelen van bestaan. Dus klinkt het verwijt dat beleidsmakers in Den Haag of Middelburg geld verdienen met het maken van deze plannen, terwijl de werkloosheid in de streek stijgt ten gevolge van diezelfde plannen. Een woordvoerder uit Zeeuws-Vlaanderen wijst erop dat niet alleen de boeren zelf, maar ook de toeleverende bedrijven een armlastig bestaan zullen hebben in een streek met weinig landbouwgrond en veel natuur.

Maar een mogelijk nieuwe, alternatieve inkomstenbron voor de boeren kan agrarisch natuurbeheer zijn, oppert een bestuurslid van een plaatselijke natuurbeschermingsvereniging. De agrariërs kunnen zich daartoe bijvoorbeeld verenigen in een natuurcoöperatie. Ze moeten een redelijke vergoeding ontvangen voor hun werk. En de provincie moet ze controleren en begeleiden.

2.2.3 Opvattingen over het uitdiepen van de Westerschelde en het herstelplan:

a. meningen over het uitdiepen:

Het staat formeel niet ter discussie, maar toch heeft men een mening over het uitdiepen van de Westerschelde. De heer Van Zwieten waarschuwt herhaaldelijk dat dit nu eenmaal niet meer bespreekbaar is. Hij wijst daarbij op het verdrag uit 1839, waarin een vrije doorvaart naar Antwerpen gegarandeerd is. Op grond van dat verdrag heeft Antwerpen van de Nederlandse regering geëist dat de Westerschelde wordt uitgediept.

De bezwaren tegen uitdiepen die tijdens de discussies naar voren komen, zijn te verdelen in drie categorieën: het gevaar van verdiepen op zich, het gevaar van dijkvallen en oeverafschuivingen en het gebrek aan voordelen voor Nederland.

◆ Het gevaar van verdiepen.

Men vindt dat de capaciteit van de rivier wordt overschat. Verder uitdiepen kan de rivier niet meer aan, is de indruk. Na de uitdieping, als er grotere tankers door de Westerschelde kunnen varen, is de kans op een milieuramp groter dan nu. Stel dat zo'n olietanker op de Westerschelde in tweeën breekt. Dan blijft er van die mooie schorretjes die de overheid wil ontwikkelen, niet veel meer over. Er moet dus geld beschikbaar komen (gedeeltelijk verschaft door de Belgen) voor het opvangen van schade als schepen olie lekken. Dit moet een soort buffer voor noodgevallen zijn.

Het panel reageert hierop door uit te leggen dat de verdieping juist zorgt voor een kleinere kans op dergelijke schade. Immers, de schepen hoeven dan niet meer met z'n allen bij Vlissingen te wachten tot het water hoog staat. De 'files' nemen af, en daarmee het gevaar van botsingen dus ook. Bovendien heeft de minister maatregelen toegezegd tegen eventuele extra risico's die het gevolg zijn van de verdieping.

◆ Het gevaar van dijkvallen en oeverafschuivingen.

Een voorbeeld van zo'n extra risico zou de verandering in het peil van eb en vloed kunnen zijn, vinden sommige sprekers. Een hoger vloedpeil is niet te rijmen met de Deltahoogte. En bij een lager eb-peil valt de buitendijkse tegendruk onder de zeedijk weg, waardoor verzakking kan optreden.

Een deelnemer beschrijft de risico's als volgt: "Bij verdieping van de vaargeul is er de kans dat wij te maken krijgen met dijkvallen en oeverafschuivingen. De voorwaarden daarvoor zijn immers al aanwezig in de Westerschelde: er is zeer jong zeezand, er zijn vooroevers die steiler zijn dan 1:8 en er is een groot tijverschil van hoog hoogwater naar laag laagwater, waardoor het water niet direct uit het dijklichaam wegtrekt. Dan is er de kans dat het dijklichaam zich onder invloed van een trilling als een soort watermassa gaat gedragen en zo de Schelde inschuift."

Dezelfde spreker beweert in één adem dat dit risico door ontpoldering kan worden voorkomen. In de overstroomde polders kunnen immers nieuwe stroomgeulen ontstaan, waarheen het water zich een weg kan banen.

Tot slot constateert de spreker dat de inspraak een farce moet zijn. Immers, als de gevaren van verdieping met ontpoldering kunnen worden bestreden, hoeven we ook niet meer over ontpoldering te discussiëren, zo redeneert hij.

De heer Turkstra van Rijkswaterstaat probeert de gemoederen te bedaren. Hij geeft toe dat verdieping effect heeft op het waterpeil: "Omdat de geul wordt verruimd en het water gemak-

kelijker in en uit de Westerschelde kan stromen, zal het peil achterin de 'trechter' hoger oplopen." Maar hij relativeert dat feit: "Uit berekeningen blijkt dat de effecten van de verdieping op het waterpeil voor de Nederlandse situatie geen, of weinig betekenis hebben."

◆ België profiteert en wij zitten met de brokken.

Voor wie is het uitdiepen eigenlijk gunstig? "Alleen voor een handvol Vlaamse havenbaronnen." Verdiepen is in het economisch belang van België. Aldus redeneren allerlei deelnemers. Het panel ontkent niet dat België profiteert van de overeenkomst over het uitdiepen van de Westerschelde. Van Zwieten wijst er wel op dat Terneuzen en Vlissingen een graantje meepikken. Dat wordt weer tegengesproken door anderen: "Vlissingen is nu al voor 100 procent bereikbaar en in Terneuzen hebben ze te maken met een sluis van 80.000 ton en dergelijke schepen kunnen daar nu al komen."

Het is allemaal te wijten aan de onnodige concurrentie tussen Antwerpen en Zeebrugge dat er verdiept moet worden, vinden de Zeeuwen. De Vlamingen zouden het aan Zeebrugge moeten overlaten om die grote tankers te ontvangen.

b. commentaar op het herstelplan en de drie vormen van natuurherstel;

Het Herstelplan voorziet in drie varianten voor natuurherstel: buitendijkse maatregelen, binnendijkse natuurontwikkeling en ontpoldering.

Er is veel tegenstand tegen ontpolderen als maatregel. Een veel gehoorde stelling luidt: 'ontpolderen nee, natuur ja'. Of een variant daarop: 'ontpolderen nee, buitendijks natuurherstel ja'. Maar vaak komt men niet eens op het idee om de buitendijkse variant te berde te brengen. Men blijft erop hameren dat men tegen ontpolderen is. Dan proberen de panelleden het publiek eraan te herinneren dat ontpolderen slechts één van de drie opties voor natuurherstel is, die ter discussie staan.

◆ Wachten tot de natuur zichzelf herstelt.

De heer Turkstra van Rijkswaterstaat zegt: "Het Herstelplan is belangrijk, want de randen van de Westerschelde zijn belangrijk voor vogels en vissen. Niet voor niets heten riviermondingen vaak de 'gouden randen' van de zee."

Maar de boerenorganisaties willen eerst weten welke natuurschade er precies ontstaat ten gevolge van het uitdiepen. Bovendien vinden ze dat de Belgen eerst maar eens moeten zorgen dat het water in de Schelde schoner wordt. Dat is toch ook een vorm van natuurherstel? De boeren vinden het beter om over 20 of 25 jaar te kijken wat er gebeurd is met de natuur. In de tussentijd kunnen alvast studies gemaakt worden. Waarschijnlijk komen we dan tot de slotsom dat de natuur zichzelf heeft hersteld, verwachten de boeren. En als we die conclusie niet kunnen trekken, dan kunnen we op basis van het inmiddels gedane onderzoek meteen vaststellen wat er precies verloren is gegaan. En dán gaan we pas compenseren.

◆ De verhouding Oosterschelde-Westerschelde

Het Herstelplan gaat voorbij aan de recente geschiedenis van de verhouding tussen de Oosterschelde en de Westerschelde, vindt een deelneemster. "Een aantal jaren geleden hebben wij in Zeeland een besluit genomen over de Oosterschelde. (...) Besloten werd de stormvloedkering te bouwen en in het kader daarvan is er voor vele miljoenen in het water gezet. Het gebeurde onder de paraplu van de belangen van de visserij, de natuur, de kraamkamerfunctie, de recreatie, enzovoort. Bij die gelegenheid werd gezegd dat de Westerschelde er is voor de economie,

de scheepvaart en het bedrijfsleven. Alsof dat nu totaal is vergeten, worden dezelfde belangen als in het verleden voor de Oosterschelde golden, nu ook voor de Westerschelde aangevoerd." De heer Van Zwieten reageert op dit betoog met de constatering dat er in vijftien jaar heel wat kan gebeuren. "Vijftien jaar geleden was er nog geen SGR en was er ook nog geen natuurbeschermingswet. (...) maar in het Beleidsplan Westerschelde wordt de scheepvaart nog altijd als nummer 1 vermeld."

c. argumenten tegen ontpoldering en binnendijkse compensatie.

De plannen voor ontpolderen en binnendijkse compensatie worden door de boeren op één hoop gegooid en afgedaan als onzinnig. Hier volgt een overzicht van de meest gehanteerde argumenten:

- Er is geen draagvlak voor.
- Het is strijdig met de Zeeuwse traditie.
- De herinneringen aan de Watersnoodramp van 1953 zijn nog te levendig.
- Ontpolderen is in strijd met de Deltawet. Deze wet schrijft voor dat de dijklijnen zo kort mogelijk moeten zijn. Door te ontpolderen verleng je de dijklijnen juist. Na ontpoldering heb je dus meer kilometers dijk nodig. En hoe meer dijk, hoe groter de kans op dijkverzakking.
- Het is onzin dat men in Zeeland land wil terug geven aan zee, terwijl men elders land op zee wil winnen, bijvoorbeeld voor een tweede luchthaven in de Noordzee.
- Uit de enquête van de Provinciale Zeeuwse Courant blijkt dat ongeveer 75 procent tegen ontpolderen is.
- Ontpoldering is kapitaalvernietiging: eerst investeren in dijken en in boerenbedrijven, en dan geef je dat zomaar op?!
- "Mensen die een schor willen, moeten bedenken dat ze daarin kunnen verzuipen, terwijl ze in een polder kunnen fietsen."
- De polders hebben hun eigen natuurwaarden.
- We worden al opgescheept met allerlei ander natuurbeleid (onder andere: het Natuurbeleidsplan en de gemeentelijke en provinciale bestemmingsplannen).
- Het is héél iets anders of je als boer grond moet inleveren voor infrastructuur of huizenbouw, of voor natuurherstel.
- Er is al grondgebrek.
- Polders zijn nodig voor voedselvoorziening, want uit onderzoek blijkt dat de hoeveelheid voedsel die op de wereld nodig is, in jaar 2050 drie keer zo hoog ligt als nu. Er moet dus ook vanuit internationaal perspectief gekeken worden.
- Wij vertrouwen het niet, ook al geeft minister Jorritsma ons hoogstpersoonlijk de garantie dat de veiligheid niet in het geding is. Je kunt wel dijken doorsteken op basis van berekeningen, maar zijn die rekensommetjes wel goed gemaakt? En hebben de deskundigen niets over het hoofd gezien?
- Ten gevolge van ontpoldering kunnen dwarsstromingen ontstaan. Dergelijke stromingen zijn gevaarlijk voor de scheepvaart.
- Er is een tekort aan zoet water. Dat wordt door ontpolderen groter.
- "Ik vind dat wij mensen niet bij de vogels achtergesteld mogen worden. (...)in de Bijbel staat dat God de mens de heerschappij heeft gegeven over de dieren des velds, de vogelen des hemels en alles wat de zeeën doorkruist. In de Bijbel staat ook: 'zelfs vindt de mus een huis, o Heer, een kunstig nest bij Uw altare.' Die vogels zijn dus helemaal niet van de zee afhankelijk."
- Er is al broedgebied genoeg.

- De schorren en slikken die in plaats van de polders moeten komen, zullen vogels aantrekken, maar er zijn al genoeg vogels.
- Bij ontpoldering krijg je meer zoute kwel, terwijl we juist al tientallen jaren praten over het terugdringen van de zoute kwel, overigens zonder goed resultaat.
- Bij ontpoldering wordt gebiedsvreemd vuil water binnen gelaten vanuit de Westerschelde. Die is toch vervuild? Daar hoor je plotseling niemand meer over.
- Als boeren worden we geacht extensiever en milieuvriendelijker te gaan landbouwen, dus hebben we meer grond nodig, dus is ontpolderen waanzin.
- Het draagvlak voor ruilverkaveling (LNV-beleid) wordt ondermijnd.
- Je kunt geen plannen meer maken als je niet weet of je weg moet.
- Ontpolderingen zijn 'niet te verkopen' aan buitenlandse bedrijven die zich hier willen vestigen.
- Door ontpoldering vermindert de werkgelegenheid in de streek.
- De Westerschelde krijgt een ruimere jas, maar de boeren krijgen een krappere jasje.

◆ Reacties van het panel op de bezwaren

De leden van het panel weerleggen niet alle bezwaren. Tegen het grootste deel van de emotionele argumentatie weten zij niet veel in te brengen. De voorzitter garandeert wel dat de veiligheid op deltahoogte voor 100 procent wordt gegarandeerd. Maar even later zegt hij: "Gesteld dat de minister de gewenste garantie niet voor de volle 100 procent kan geven, dan rijst de vraag of dat een reden zou kunnen zijn om van ontpolderen af te zien." Daarmee geeft hij juist weer voeding aan onzekerheid. En ondertussen blijft hij herhalen dat emoties niet de basis van het plan mogen zijn.

De heer Turkstra (Rijkswaterstaat) zegt dat bij een ontpoldering constant de vinger aan de pols zal worden gehouden, dus dat daaruit geen risico's kunnen voortkomen. Bovendien zal het gevaar van dwarsstromingen worden onderzocht. Overigens zou ontpolderen wel eens een voordeel kunnen hebben, denkt hij. De verwachting is namelijk dat er na ontpoldering minder gebaggerd hoeft te worden. Dat is beter voor het milieu en voor de dynamiek van de Westerschelde. Maar er moet nog studie naar deze effecten verricht worden.

Op het bezwaar dat er gebiedsvreemd vuil water wordt toegelaten, gaat de heer Turkstra wat dieper in. De Schelde is inderdaad een van de meest vervuilde rivieren van Europa, geeft hij toe. Het is dus niet voor niets dat, gelijktijdig met het verdrag over de verdieping van de Westerschelde, een verdrag is gesloten om ervoor te zorgen dat de Schelde weer schoon wordt. Bij dit verdrag zijn zowel Nederland en Vlaanderen, als Brussel, Wallonië en Frankrijk betrokken. Bovendien, benadrukt Turkstra: "De Westerschelde is zo geschapen dat het zeewater er dominant aanwezig is. Per getij komt er een miljard kubieke meter zeewater binnen, terwijl er van de rivier slechts een paar miljoen kubieke meter water binnen stroomt. Daarmee is de verhouding tussen zeewater en rivierwater aangegeven."

d. argumenten voor buitendijkse compensatie

Men wil wel natuurherstel, maar dan buitendijks. De argumenten die worden aangevoerd, luiden als volgt.

- Niemand heeft er last van.
- En de natuur heeft dan ook geen last van ons.
- Aangezien de bedoeling van het Natuurbeleidsplan is om zo dicht mogelijk bij de verdwenen natuur te compenseren, vinden wij dat er gecompenseerd moet worden in de Westerschelde zelf. Buitendijks dus. (Hiervoor worden een paar concrete ideeën geleverd. Zie hoofdstuk 8.)

- Uit de enquête van de Provinciale Zeeuwse Courant blijkt dat 'iedereen' voor buitendijkse maatregelen is.
- In de alternatieven van de Heidemij en het RIKZ zijn mogelijkheden voor buitendijkse compensatie gegeven die in totaal 425 hectare omvatten. Is dat niet genoeg?

◆ Reacties van het panel op de argumenten

De heren Van Zwieten en Turkstra beloven dat ze alle alternatieven die worden ingediend, serieus op haalbaarheid en geschiktheid zullen onderzoeken. Dus ook de voorstellen die buitendijkse compensatie betreffen.

Van Zwieten: "Ik verwacht dat de meeste voorkeur uit zal gaan naar buitendijkse maatregelen. Maar deskundigen zeggen dat alleen buitendijs niet voldoende is."

Na zes bijeenkomsten concludeert hij dat het "natuurlijk de eerste prioriteit is te kiezen voor buitendijkse projecten. (...) De vorige week heb ik al gezegd dat ik tot de conclusie ben gekomen dat, als het zo verloopt, er wellicht nog voor 150 tot 200 hectare, dus één of twee projecten, zou moeten worden ontpolderd."

2.2.4 Commentaar op concrete alternatieven van Heidemij en RIKZ:

a. overzicht van alternatieven die aan de orde kwamen;

Tijdens de meeste bijeenkomsten gaf de Heidemij een inleiding over de concrete alternatieven, voor zover die voor de gemeenten belangrijk waren. →Deze inleidingen werden echter niet gehouden in Borsele, Oostburg, Hontenisse en Kapelle, zodat de alternatieven die voor deze gemeenten relevant zijn, uit de context van de verslagen zijn opgemaakt←.

Overzicht van de genoemde en/of besproken alternatieven van Heidemij/RIKZ:

◆ Bijeenkomst 1 Terneuzen

- Hellegatpolder (ontpolderen)
- Margarethapolder (inlaag creëren)
- buitendijkse broedbiotoop bij buitenhaven Terneuzen.

◆ Bijeenkomst 2 Vlissingen

- inlaag Rammekenshoek
- duinontwikkeling (in bestaand gebied)
- schorontwikkeling (in bestaand gebied).

◆ Bijeenkomst 3 Hulst

- verdieping van de geulen in het Land van Saeftinge
- Hertogin Hedwigepolder (ontpolderen).

◆ Bijeenkomst 4 Borsele

- Everingepolder (ontpolderen)
- Ooster-Zwakepolder (ontpolderen)
- Boonepolder (ontpolderen).

◆ Bijeenkomst 5 Reimerswaal

- schor van Waarde (ophogen)
- Hansweert (broedgebied maken)
- een Oudlandpolder bij Kruiningen (inlaag maken)
- Westveerpolder (inlaag maken)

◆ Bijeenkomst 6 Oostburg

- Zwartepolder (ontpolderen)
- Tienhonderdpolder (ontpolderen).

◆ Bijeenkomst 7 Sluis/Aardenburg

- Willem Leopoldpolder (gedeeltelijk Belgisch grondgebied)

◆ Bijeenkomst 8 Hontenisse

- verdieping van de geulen in het Land van Saeftinge
- Hertogin Hedwigepolder (ontpolderen).

◆ Bijeenkomst 9 Kapelle

- inlaag Schore
- Ooster-Zwakepolder (ontpolderen).

◆ Weinig discussie over concrete alternatieven.

In paragraaf 7.2 staan twee voorbeelden van de discussie die gevoerd is over concrete alternatieven uit de nota. Deze voorbeelden, gesprekken over de Hertogin-Hedwigepolder (Zeeuws-Vlaanderen) en de Everingepolder (Zuid-Beveland), zijn nauwelijks representatief te noemen. De discussie ging namelijk meestal niet over concrete gevallen, maar over ontpolderen in het algemeen.

In Sluiskil bijvoorbeeld, werden slechts twee bezwaren tegen het ontpolderen van de Hellegatpolder gegeven. De eerste betrof vermindering van de veiligheid voor omwonenden. De tweede betrof de onzekerheid waar betrokkenen (in dit geval een campinghouder) mee moeten leven, totdat het besluit genomen is.

Soms hebben deelnemers tips voor de uitvoering van de alternatieven uit de nota van de Heidemij. Deze tips zijn samen met de nieuwe ideeën voor natuurherstel in hoofdstuk 8 op een rij gezet.

b. Twee voorbeelden: de Hedwigepolder en de Everingepolder.

Tijdens de bijeenkomst in Hulst stond het uitdiepen van de geulen in het Verdronken Land van Saeftinge ter discussie. Er werd ook gesproken over het ontpolderen van de Hertogin-Hedwigepolder, die grenst aan het Verdronken land van Saeftinge. Dit gesprek was een enigszins geladen strijd tussen een natuurliefhebber, die als gids werkt in het Land van Saeftinge, en de boeren die belang hebben bij de Hedwigepolder.

◆ Boeren: teveel maatregelen en inconsequent beleid.

De Hedwigepolder mag niet ontpolderd worden, vinden de boeren. Een boer somt op: "We krijgen hier al allerlei andere maatregelen over ons heen. Zeeuws-Vlaanderen moet bijvoorbeeld 3200 hectare landbouwgrond inleveren op basis van het Natuurbeleidsplan. En de provinciale Bosnota betekent weer een aanslag van 600 hectare, er zijn de landinrichtingsplannen en zo kan ik nog wel even doorgaan. Waarom krijgen we dan óók nog eens ontpoldering op ons bord?"

De Saeftinge-gids vindt het jammer voor de boeren, "maar daarmee krijgen de natuurbeschermers wel weer evenveel terug als in de loop van de jaren bij stukjes en brokjes is afgepakt van de natuur." En hij wijst erop dat juist dit stukje gebied na ontpoldering naadloos aansluit bij het Land van Saeftinge. "Dan is er meteen meer ruimte voor recreatie in de natuur," is zijn optimistische verwachting.

"Maar wat is natuur eigenlijk?" werpen de boeren tegen. "Er staan prachtige bomenrijen in de Hedwigepolder. (...) En deze polder is ook een heel belangrijk foerageergebied voor ganzen. (...) Is dat dan allemaal waardeloos?" vraagt een boer zich af.

"Verlies van polderlandschap," constateert een andere agrariër droogjes. Hij wijst erop dat de plannen elkaar tegenspreken: "De gemeenteraad heeft het bestemmingsplan buitengebied voor de gemeente vastgesteld en daarin staat over de Hedwigepolder dat deze een hoge landschapelijke en natuurwaarde heeft."

◆ Welke toekomst heeft een ontpolderde polder?

Overigens, het heeft toch geen zin om de Hedwigepolder te ontpolderen, schamperen de boeren. "Over tien jaar is de polder toch weer dichtgeslibd." De heer Turkstra van Rijkswaterstaat denkt daar anders over: "Ten noorden van de Hertogin-Hedwigepolder ligt de voormalige Selenapolder die door een dijkdoorbraak tijdens een storm veranderd is in het Sieperdaschor. (...) U kunt daar zien hoe de geulen weer bezit nemen van het gebied en het geheel zich ontwikkelt tot een schor. Ook de vegetatie verandert snel. Na enige tijd komt het gebied inderdaad weer wat hoger te liggen, maar dat hoort nu eenmaal bij de ontwikkeling van een schor."

◆ Kapitaalvernietiging

Er staan dan wel geen boerderijen in de Hedwigepolder, geven de boeren toe, maar er zitten een aantal pachters die bijna volledig afhankelijk zijn van de grond daar. "Je ruïneert mensen," is het verwijt aan het adres van de plannenmakers.

Verder is er volgens de boeren ook sprake van kapitaalvernietiging op grotere schaal: "De afgelopen jaren is 7 miljoen geïnvesteerd in het ophogen van de dijk tot Deltahoogte, een nieuwe weg onderaan de dijk, het bouwen van een nieuwe uitwateringssluis, een ontwateringsplan en het in zijn oorspronkelijke staat terugbrengen van een kreekrestant. Als de Hedwigepolder wordt ontpolderd, moet dat eerst allemaal worden afgebroken. Dat kost geld. Vervolgens moet de dijk, de weg, enzovoort, op een andere plek weer worden opgebouwd. Er is dan al heel veel kapitaal kwijt, terwijl er in feite nog niets is bereikt."

De heer Van Zwieten relateert deze visie een beetje: "In ons land is een functieverandering vrijwel altijd een vorm van kapitaalvernietiging." Daar voegt hij aan toe: "In elk stukje boerenland komt natuur voor, soms heel waardevolle natuur, die nu eenmaal soms moet worden opgeofferd voor het herstel van andere natuur. In Nederland is dat onvermijdelijk."

◆ De Everingepolder: het 'stapelingseffect' als vierde criterium

Eind februari ontstond in Borssele een vreemd gesprek over de Everingepolder. Nog voordat de discussie officieel geopend was, deed de heer Vollaard, die als wethouder van Borssele aanwezig was, een duit in het zakje: "(...) wij willen met het oog op het maatschappelijk draagvlak en de afweging van alle belangen in ieder geval het criterium van 'stapeling' invoeren. (...) Misschien moet je stellen dat alle plagen van Egypte hier neerkomen. De heer Van Zwieten heeft er al op gewezen dat in onze gemeente het WOV-project speelt: 150 hectare, waaronder de 40 hectare natuur. Op de grens met het Sloegebied wil het gemeentebestuur Sloe-bossen realiseren, waar 200 à 225 hectare mee gemoeid zal zijn. Verder neemt de gemeente Borssele een groot deel van de Zeeuwse uitwerking van het Natuurbeleidsplan voor haar rekening, terwijl in een groot deel van het buitengebied een WCL-project wordt uitgevoerd."

De wethouder sluit zijn betoog af met een verwijzing naar de voorzitter, die speciaal voor deze avond aan zijn inleiding had toegevoegd: "Mijn inzet bij de afweging zal dan ook zijn dat de Everingepolder niet meer aan bod behoort te komen voor een eventuele ontpoldering."

◆ Hoe hard is de toezegging van Van Zwieten?

Als de heer Van Zwieten vervolgens de discussie opent, zegt hij: "Verder wil ik niemand de mond snoeren, maar de algemene argumenten vanuit de landbouw zijn ons al bekend." Een overbodige opmerking, want de landbouw is helemaal niet van plan om deze avond argumenten te gaan herhalen. Vertegenwoordigers van de sector willen vooral testen hoe 'hard' de toezegging door de voorzitter is: "U hebt ons een prachtige toezegging gedaan over de Eve-

ringepolder, maar hoe hard is die toezegging nu? Naast uzelf, meneer Van Zwieten, zitten er nog zeventien mensen in het BOWS. (...) Bovendien, als het BOWS die ontpoldering afstemt, kan deze er in Den Haag gewoon weer opgezet worden." Waarop Van Zwieten antwoordt dat hij zo eigenwijs is om ervan uit te gaan dat de afweging die hij gemaakt heeft, voldoende draagvlak zal vinden binnen het BOWS. "Die zekerheid durf ik u vrijwel blindelings te geven."

◆ Bestuurlijk vreemd

Een paar dagen later, in Oostburg, komt men op de toezegging terug. De boeren spreken hun verbazing uit over het feit dat er al een polder van de lijst is afgevoerd.

"Uiteraard gun ik het de boeren in Zuid-Beveland, maar in bestuurlijke zin is het toch wel bijzonder vreemd dat iets eerst de inspraak wordt ingebracht en vervolgens zonder dat er ook maar één nieuw feit of argument is ingebracht, weer wordt afgevoerd. Dat er in de afgelopen jaren een hoop bestuurlijke ellende over Borssele is uitgestort, wisten we al langer dan vandaag. Als dat werkelijk het argument is, had de Everingepolder helemaal niet op de kaarten mogen staan," aldus een vertegenwoordiger van de landbouw. Hij besluit zijn redenering met het uitspreken van een vermoeden: men wil de boeren onderling in dispuut brengen, zodat hun gezamenlijk front breekt.

Van Zwieten reageert hierop door te zeggen dat er wel degelijk sprake was van nieuwe argumentatie. Hij verwijst naar het 'stapelingscriterium'. Dit is een nieuw, vierde criterium, dat te gebruiken is naast de drie waarmee de Heidemij en het RIKZ hebben gewerkt (te weten: natuur-rendement, technische uitvoerbaarheid en financiële haalbaarheid). De alternatieven hadden meteen langs de meetlat van dit vierde criterium gelegd moeten worden, geeft Van Zwieten toe: "Als nu wordt gesteld dat het verstandiger zou zijn geweest, de in de bundel op te nemen projecten niet alleen te screenen op technische en financiële haalbaarheid en natuurrendement, maar ook op dergelijke stapelingseffecten, is dat wellicht terecht."

Tijdens de laatste bijeenkomst vraagt iemand hoe de toezegging door de voorzitter zich verhoudt met het overleg in het BOWS: "Als het zo eenvoudig gaat, vraag ik mij af waarom niet de hele ontpoldering aan de kant wordt gezet en serieuzer naar buitendijkse compensatie wordt gekeken."

Van Zwieten: "Toen ik mijn opmerking maakte over de Everingepolder heb ik erbij gezegd dat het om mijn persoonlijke mening ging en dat ik die opmerking voor mijn rekening nam. Natuurlijk maak ik niet in mijn eentje de dienst uit."

2.2.5 Nieuwe ideeën en suggesties voor herstel van verdwijnende Westerscheldena- tuur.

Er zijn een paar concrete, nieuwe alternatieven voor natuurherstel gegeven door deelnemers aan de informatie- en overlegavonden. Soms werd er ook constructief meegedacht over de alternatieven die de Heidemij en het RIKZ al hadden aangedragen. Hier volgt een overzicht van de nieuwe ideeën en tips.

◆ Bijeenkomst 1 Terneuzen

- Concentreer het ontwikkelen van 500 hectare natuur bij het Land van Saeftinge.
- Gebruik geotextiel bij het versterken van de geulranden.
- Kijk ook naar de verhouding waarin Zeeuws-Vlaanderen en Zuid-Beveland ieder moeten bijdragen aan natuurherstel.
- Doe aan plattelandsontwikkeling door boeren te betalen voor het binnendijs ontwikkelen van natuur.

◆ Bijeenkomst 2 Vlissingen

- De twee vaargeulen in de Westerschelde (de Schone Waardin en de Hoofdplaat) kunnen worden afgedamd. Daarmee creëer je schorren.
- Leg strekdammen in de Westerschelde aan, waardoor de stroming vermindert, wat leidt tot vorming van schorren en slikken buitendijs ('Plan-Vinke').

◆ Bijeenkomst 3 Hulst

- Leg een leidam van Westketel richting Walsoorden, zodat er een Saeftinge-achtig gebied op de platen van Valkenisse ontstaat.
- Geef de mosselbanken aan de Westerschelde terug, die in de jaren zestig van de rivier zijn afgenomen.
- Plaats een sluis bij Kruiningen, in plaats van bij Antwerpen. Daardoor ontstaat een rustig gebied dieper in de trechter.
- Er kan onderscheid worden gemaakt tussen zeer diep, diep en ondiep water in de Westerschelde. Als in het diepe water poldertjes worden gemaakt, kunnen die gebruikt worden voor de berging van slib en zand en voor het inzaaien met graszaad en ter foeragering van ganzen. Dit project levert ook werkgelegenheid op.

◆ Bijeenkomst 4 Borssele

- Verleg de vaargeul bij Ossenis, zodat de bocht daar beter genomen kan worden. Sla daar ook wat damwanden, dan kun je grote oppervlaktes schor kweken.
- Langs de vaarweg liggen aan de andere kant van de zandplaten nevengeulen die minder belangrijk zijn voor de scheepvaart. Wellicht kan daar gecompenseerd worden voor wat er in de vaargeul verloren gaat door uitdiepen.

◆ Bijeenkomst 5 Reimerswaal

- Let bij het creëren van een inlaag bij Kruiningen (zie Alternatievennota) op de volgende zaken:
 - > er ligt daar een voormalige vuilstortplaats
 - > er is maar een beperkte afstand tussen het gebied en de dorpskern
 - > de inlaag trekt een wissel op uitbreiding van de woonkern

> er staat een oude gasfabriek (met verontreinigde bodem).

- Let erop dat bij het gebied Hansweert (zie Alternatievennota) verontreinigd slib ligt. Daar kun je dus niet zomaar een broedbiotoop beginnen.
- Bereid het bestaande natuurgebied Den Inkel uit.
- Let erop bij het maken van een inlaag in de Westveerpolder (zie Alternatievennota) dat daar rioolafvoerleidingen liggen.

◆ Bijeenkomst 6 Oostburg

- Een suggestie voor een 'evenwichtig herstel-pakket': Zwin, Zwartepolder, Hellegatpolder en Hedwigepolder, Hoge Springer (moet je dan beter inrichten) en desnoods kun je ook het vaarwater Hoofdplaten aanzien als een ontpoldering.
- Leg een dam langs de stroomgeul, zodat het natuurgebiedje bij Nummer Eén en bij Hoge Platen beschermd is. Dan krijg je daar een tweede Saeftinge. Als hier overigens dergelijke maatregelen niet worden genomen, zal de stroming hier ten gevolge van het uitdiepen sterker worden. Dan ontstaat er risico voor dijkvallen.
- Door inpoldering van het eiland De Wulpe kun je een recreatiegebied creëren.

◆ Bijeenkomst 7 Sluis/Aardenburg

- Er is steun voor het 'Plan-Vinke' om strekdammen aan te leggen.
- Zoek buitendijks naar ruimte, bijvoorbeeld langs de Oesterdam (hoewel die niet in de Westerschelde ligt).
- Als je de Herdijkte Zwarte Polder en de Tienhonderdpolder (zie de Alternatievennota) gaat ontpolderen, zullen ze gaan opzanden. Dus het einddoel, namelijk slikken, wordt niet bereikt. Daarom moet de Zwarte Polder ontpolderd en ontgrond worden, zodat er een gebied ontstaat dat gelijkwaardig is aan het naastliggende natuurgebied (de Verdrongen Zwarte Polder). Ook de Tienhonderdpolder moet ontgrond worden, waardoor een slik-achtig geheel ontstaat. Om dit gebied zout te houden, zal het door middel van een min of meer gedempt getij steeds overspoeld moeten worden. Daarmee wordt ook bereikt dat het gebied niet verzandt.

◆ Bijeenkomst 8 Hontenisse

- Betrek historisch-geografen bij een nadere bezinning op de plannen, zodat naar voren komt hoe Nederlanders in het verleden ten onrechte dachten dat ze de consequenties van het doorsteken van dijken konden overzien. Misschien hoeven we dan die fout niet opnieuw te maken.
- In aansluiting op het 'Plan-Vinke': sluit de grote plaat bij Breskens (gelegen vóór Nummer Eén) aan weerszijden af, zodat er een mooi reservaat voor vogels ontstaat.
- Onderzoek, voordat je besluit te ontpolderen, eerst de gevolgen voor de haven van Walsoorden.
- Suggesties voor een combinatie van reeds gegeven alternatieven: ontpoldering van de Everingepolder en het aanleggen van een leidam voor die polder, nabij Zuidschor. Daarmee wordt zo'n 235 hectare aan schor, slik en ondiep water gewonnen. Of: het verdiepen van de geulen van Saeftinge in combinatie met het ontpolderen van de Hedwigepolder. Dat levert 555 hectare natuurgebied op, plus een verruiming van de komberging met 6,5 miljoen kubieke meter.

◆ Bijeenkomst 9 Kapelle

- Compenseer niet alleen bij de Westerschelde zelf, maar bijvoorbeeld ook bij de Oosterschelde, maak bijvoorbeeld de Pluimpot op Tholen weer open.
- Met het ontpolderen van de Ooster-Zwakepolder (zie de Alternatievennota) wordt een belangrijke aanvoerroute naar de veiling van Kapelle onderbroken. Daarmee breng je de fruittelers in de Zak van Zuid-Beveland in de problemen.
- Onderzoek eerst eens wat het effect van de alternatieven is op de visserij.

2.2.6 Wensen voor de toekomstige uitvoering van het herstelplan:

a. recreatief medegebruik;

Als er nieuwe natuur komt, wil men dat die toegankelijk is. Men wil niet weg gestuurd worden. Men wil er deel van uitmaken, ervan genieten. Bovendien heeft men het gevoel dat de nieuwe natuur voor een groot deel met belastingcenten wordt opgebouwd. Daar mag best iets tegenover staan. Er is zelfs iemand die namens de ANWB spreekt en zegt dat de toegankelijkheid van de gebieden in de gaten zal worden gehouden. De garantie dat de gebieden toegankelijk zullen zijn, is een belangrijk middel in de strijd om draagvlak, denkt deze ANWB-er. Van Zwieten bevestigt dat recreatief medegebruik belangrijk punt is in het geheel van de planvorming. "De ontwikkelingen op dit terrein gaan de laatste tijd heel snel. Natuurbeschermingsorganisaties worden zich bewust van de noodzaak ervan. Genieten creëert draagvlak," aldus Van Zwieten.

b. compensatie voor boeren en andere grondgebruikers;

Het moet duidelijk worden op welke manier (grond-voor-grond, of geld-voor-grond) de boer gecompenseerd wordt en waar hij 'de rekening' kan indienen.

Uitkopen moet op basis van vrijwilligheid gaan. En er moet rekening gehouden worden met individuele omstandigheden.

Een aantal sprekers zou graag zien dat de mogelijkheid van agrarisch natuurbeheer wordt onderzocht. Uitgangspunt moet zijn dat de boeren de natuur tegen een redelijke vergoeding gaan beheren. Zulk agrarisch natuurbeheer zou voor boeren die land kwijtraken, wellicht een nieuwe, misschien zelfs vervangende bron van inkomsten kunnen zijn.

c. veiligheid voor polderbewoners;

Als er dan toch dijken worden doorgestoken, wil men eenduidige, concrete garanties over de veiligheid van mens en dier op het land. Tijdens de gesprekken heeft niemand laten merken gerustgesteld te zijn door de verwijzing van de heer Van Zwieten naar toezeggingen van de minister. Deze toezeggingen bestonden uit de garantie dat de veiligheid op Deltahoogte gegarandeerd is. Blijkbaar is deze garantie niet genoeg. Men ziet namelijk ook allerlei andere, aanverwante gevaren op zich afkomen (zie hoofdstuk 6 voor een overzicht).

d. risicodekking ingeval van calamiteiten;

Er moet een buffer zijn voor het geval er, ten gevolge van de uitdieping van de Westerschelde of ten gevolge van het ontpolderen, iets vreselijk mis gaat. De genoemde risico's zijn: dijkvallen en oeverafschuivingen en milieu-schade door lekkende of brekende olietankers.

Een suggestie is dan ook: leg er 50 miljoen bij voor de opvang van schade die ontstaat als schepen olie gaan lekken. Bovendien is men van mening dat de Belgen, die immers baat hebben bij een diepe Westerschelde, hun steentje moeten bijdragen aan deze spaarpot voor slechte tijden.

e. duidelijkheid over het proces.

Veel deelnemers geven te kennen dat ze zich onzeker voelen over het open-plan-proces en de uitkomsten. "Kan nu een datum worden genoemd, waarop we precies weten waar we staan?" vraagt de heer Vinke, indiener van een alternatief herstelplan. Hij is niet de enige die zich druk maakt over de vraag hoe lang het allemaal zal gaan duren.

Het panel toont begrip, vooral voor de onzekerheid waarin de mensen verkeren die wonen of werken in de 'bedreigde' polders. Van Zwieten: "Duidelijk is dat de gekozen procedure een zekere prijs kent. Immers, achteraf zal blijken dat een heleboel mensen zich onnodig zorgen hebben gemaakt." Hij wil de periode van onzekerheid graag zo kort mogelijk houden en zegt te verwachten dat het BOWS eind april, begin mei een advies aan de minister zal uitbrengen. "Ik ben ervan overtuigd dat, als wij erin slagen om de minister een plan voor te leggen dat van voldoende gehalte is en waarmee zij in de Kamer uit de voeten kan, zij geen reden zal zien om het Zeeuwse plan te veranderen." Maar daarmee is niet gegarandeerd dat de Kamer óók geen redenen zal zien om het plan te wijzigen. Dus de onzekerheid blijft.

3. REACTIES OP EIGEN INITIATIEF (brieven van personen en organisaties)

Het dossier met ingezonden schriftelijke reacties telt ruim tweehonderd afzenders. Bij een eerste lezing valt het volgende op:

- De schriftelijke reacties van individuele personen, maatschappelijke organisaties, enkele overheden en de waterschappen zijn qua argumentatie in vrijwel alle gevallen een herhaling van reeds tijdens de informatiebijeenkomsten geventileerde standpunten. Een deel van de schriftelijke reacties biedt kwalitatief een duidelijke aanvulling op de bijeenkomsten. Mening en standpunten zijn zorgvuldiger geformuleerd en dikwijls in een verklarende context geplaatst. Dit surplus geldt echter alleen wanneer men die brieven integraal leest. Individuele inzendingen zijn in meerderheid afkomstig van personen die niet eerder het woord hebben gevoerd op een informatie-avond. De argumenten zijn echter gelijklozend.

Onder de rubriek ondernemingen valt de aanwezigheid op van de Gasunie en de Delta Nutsbedrijven, die zeer uitvoerig aangeven welke vitale drukleidingen, kabels, pijpen en buizen door de gebieden lopen die kandidaat zijn gesteld voor ontpoldering. Beide bedrijven doen geen uitspraak over de wenselijkheid of onwenselijkheid van ontpolderen, maar leggen alvast de aansprakelijkheid voor alle door hen te maken kosten bij de Nederlandse overheid. Deze kosten kunnen aanzienlijk zijn. Verbaasd constateren de afzenders dat Heidemij ze bij het opstellen van de projectenbundel kennelijk over het hoofd heeft gezien.

De respons die tijdens de negen informatie- en overlegavonden is geregistreerd leent zich niet voor enige vorm van kwantitatieve analyse. Dat is wel mogelijk met de reacties die schriftelijk zijn ingediend. Hieronder volgt een overzicht:

Uitsplitsingen van de circa tweehonderd inzendingen naar herkomst:

◆ Individuele personen: 130

(waarvan duidelijk aangegeven als zijnde agrarische bedrijfsvoerder 34)

◆ Organisaties (verenigingen, belangenorganisaties): 45

◆ Ondernemingen (het agrarisch gezinsbedrijf niet meegerekend): 22

◆ Overheden (gemeenten) en politieke partijen: 6

◆ Waterschappen 4

◆ Handtekeninglijsten, doorgaans per buurtschap of polder: 6
(met in totaal 756 ondertekeningen van een voorbedrukte verklaring of petitie. In de verdere verwerking beoordeeld als één reactie per lijst, namelijk die van de initiatiefnemer).

3.1 Argumenten tegen ontpolderen en binnendijkse natuurcompensatie

Slechts zes van de ruim tweehonderd schriftelijke reacties getuigen van instemming met het ontpolderen van landbouwgrond. De rest is tegen. Daarbij zijn zo'n vijftien verschillende argumenten aangevoerd. Sommige liggen dicht bij elkaar of in elkaars verlengde. Onderstaand overzicht geeft, aflopend, de score weer van de aangevoerde argumenten. Per argument is een markant citaat uit het dossier toegevoegd.

Argument

Aantal keren genoemd

◆ Persoonlijke schade

67

Dit argument wordt in vrijwel alle gevallen in relatie gebracht met de vrees dat men huis en haard zal verliezen of een agrarische bedrijfsvoering ernstig zal moeten aanpassen

"Ik vrees dan ook dat ik geen rendabele bedrijfsvoering meer zal hebben indien het plan doorgang zal vinden. Tevens is er geen garantie dat er door de plannen maatregelen genomen zullen worden m.b.t. het houden van vee in natuurgebieden i.v.m. mest en mestopslag."

◆ Kapitaalvernietiging

39

Dit argument is gelijkelijk door alle verschillende categorieën genoemd.

Advocaat: "Cliënt acht de ontpoldering een grove kapitaalvernietiging, aangezien de aangelegde Deltadijken komen te vervallen en elders dienen te worden vervangen. De kapitaalvernietiging heeft uiteraard ook betrekking op de landbouwgrond die als zodanig niet meer in gebruik kan blijven."

Noordbrabantse Christelijke Boerenbond: "Ontpoldering en natuurcompensatie binnendijks betekent: - forse kapitaalvernietiging. Dijken, wegen, cultuurgrond, waterlopen en A2 werken."

◆ Reeds aanwezige natuur in polders verdwijnt

36

Noordbrabantse Christelijke Boerenbond: "Bij ontpoldering van de Hertogin Hedwigepolder gaat een uniek gebied met veel bestemmingswaarde verloren. Hiervoor willen wij verwijzen naar de beschrijving bij het bestemmingsplan buitengebied van de gemeente Hulst."

Centrale Ondernemers Borssele: "Ontpoldering betekent, dat de huidige landschappelijke waarde van de betreffende polders verloren gaat. Er komt iets voor terug, maar dat is waarschijnlijk saaier en in elk geval omringd door nieuwe, grovere dijken. Voorts treedt hier en daar - bijvoorbeeld bij de Oost-Zwakepolder - een storende doorsnijding in het oude polderlandschap op. Wij vrezen een landschappelijke waardevermindering, die doorwerkt in de waardering van recreanten en toeristen. Wij betreuren, dat in het rapport de landschapswaarde van de polders volledig ondergeschikt wordt gemaakt aan de natuurwaarden van het estuarium."

- ◆ Grond in aanliggend gebied wordt slechter (zoute kwel) 32

Landbouworganisatie: "Door het landinwaarts verplaatsen van de zee verplaatsen de ondergrondse zoute kwelstromen zich nog verder landinwaarts wat veel schade oplevert aan veel innovatieve gewassen. Bedrijven die via bronbemaling gebruik maken van zoet water lopen het gevaar dat het water zout wordt."

- ◆ Zeeuwen hebben in de loop der eeuwen veel bereikt; dat mag je niet afbreken 24

(Algemene ondertoon in de betreffende brieven)

- ◆ Ontpolderen brengt veiligheid in gevaar 22

"Het Herstelplan Natuur Westerschelde ligt erg gevoelig voor de Zeeuwen. Niet het minst met een terugblik op de ramp in 1953. Velen van de ouderen hebben dit persoonlijk meemaakt, hetzij dat ze familie verloren hebben, dan wel hun bezittingen: dieren, huizen en hun land; daarbij evacuatie voor kortere of langere tijd. Zoiets vreselijks vergeet men nooit meer! Door het Deltaplan is, wat de bezittingen betreft, veel hersteld, al is 100% veiligheid een zeer betrekkelijk begrip."

- ◆ Werkgelegenheid zal afnemen 21

Loonbedrijf: "Het wegvallen van deze gronden heeft tot gevolg dat een aantal op het bedrijf aanwezige machines en werktuigen niet langer rendabel geëxploiteerd kan worden en dus afgestoten dient te worden. Het aantal te bewerken eenheden komt namelijk beneden een kritisch minimum. De continuïteit van het gehele loonbedrijf komt daardoor in gevaar. Uit het voorgaande moge het duidelijk zijn dat met het in gevaar komen van de continuïteit eveneens de werkgelegenheid op het loonbedrijf geheel of gedeeltelijk zal verdwijnen. Voor de leefbaarheid van het platteland aldaar eveneens een ongewenste situatie."

- ◆ Bedrijfsleven ondervindt schade 16

Stichting Industriegroep Midden-Zeeland: "Het beoogde natuurgebied zal thans of in de toekomst belemmeringen geven aan de thans aanwezige en nieuw te ontplooien industriële activiteiten. In het bijzonder betreft dat interacties tussen de industrie en op andere wijze gebruikte gebieden, zoals interacties in de vorm van geluidbeperkingen, scheepvaartbelemmeringen, lozingslimiteringen etc."

Centrale Ondernemers Borssele: "Wij vrezen dat bedrijven, die nabij de nieuwe dijken zijn gelegen, hinder ondervinden in hun bedrijfsvoering, hetzij tijdens, hetzij na de uitvoering van de werken. Er kunnen bijvoorbeeld beperkingen optreden met betrekking tot de bereikbaarheid en de uitbreidingsmogelijkheden."

◆ Er is geen draagvlak onder de bevolking 15

“In het herstelplan is gesteld dat het plan een groot draagvlak moet hebben onder de bevolking. Te begrijpen valt dan dat voor ontpolderen in een gebied als Zeeland nooit een draagvlak is te creëren. Immers de autochtone bevolking is altijd gewend geweest aan de bedreigingen van de zee en om daar tegen te strijden. Bovendien heeft de bevolking van middelbare en hogere leeftijd zeer bewust de watersnoodramp van 1953 meegemaakt.”

Waterschap Hulster Ambacht: “Tijdens de diverse informatiebijeenkomsten is nog eens overduidelijk gebleken dat er voor ontpoldering geen draagvlak bij de Zeeuwse bevolking aanwezig is.”

◆ Het is nog lang niet zeker dat er natuur verloren zal gaan 15

“Om te beginnen met de natuurlijke morfodynamiek, rijst de vraag in hoeverre deze beperkt wordt en hoe betrouwbaar deze verwachting is. Met laboratoriumonderzoek kan men trachten veel dingen te voorspellen. Hoe men het echter ook wendt of keert, het is en blijft een voorspelling waarvan in de praktijk meermalen is bewezen dat deze volledig mank kan gaan. Een voorbeeld daarvan is mijns inziens de Oosterschelde.”

Noordbrabantse Christelijke Boerenbond: “De plannen die gemaakt zijn om het verlies van buitendijkse natuurwaarden te compenseren vanwege de verdieping van de Westerschelde is gebaseerd op te veel veronderstellingen en weinig feiten. Door de geschiedenis heen zijn er steeds meer zandplaten en schorren aangegroeid ondanks het steeds baggeren in de Westerschelde op verschillende plaatsen. Dus bij verdieping van de Westerschelde hoeft geen natuurwaarde verloren te gaan en derhalve is binnendijkse compensatie niet noodzakelijk. Buitendijkse mogelijkheden dienen beter te onderzocht te worden.”

◆ Er zijn goede andere oplossingen 12

“Mijn advies is: besteed een deel van het geld aan buitendijkse maatregelen in de Westerschelde, maar betrek in de opdracht ook de mogelijkheid om elders (voordelta, Oosterschelde) compenserende maatregelen te realiseren. Volgens het beleidsvoornemen van de Minister van LNV behoort dit tot de mogelijkheden. Kortom, natuurherstel in de Westerschelde (buitendijks) tot op beperkte hoogte en compensatie elders in de Voordelta en Oosterschelde zoeken en realiseren.”

◆ De grondprijs zal hoger worden 9

Noordbrabantse Christelijke Boerenbond: “De agrarische sector wordt reeds in toenemende mate gedwongen tot verdergaande bedrijfsvergroting. Wanneer polders worden bestemd voor komberging en ontwikkeling van inlagen mede naast de aangewezen gebieden met natuurbestemming, dreigt deze ontwikkeling in een onmogelijke situatie te komen door schaarste aan nabij gelegen vervangende gronden. Dit zal leiden tot hogere grondprijzen.”

◆ Zeeuwse boeren hebben al loyaal meegewerkt aan

de uitvoering van het Natuur Beleidsplan 6

◆ Ontpolderen is tegen de natuur en cultuur van mensen 4

“Natuurcompensatie binnendijks druist tegen alles in wat te maken heeft met veiligheid en gevoel voor historische ontwikkeling. Ik ben hier geboren en opgegroeid. De verdediging tegen het Scheldewater meegemaakt. Het gebied geholpen in stand te houden, te bewaren, te beschermen en op te bouwen.”

Z.M.O. Kring Zeeuws Vlaanderen: Aan de autochtone Zeeuwse bevolking is ontpoldering niet uit te leggen. Ontpoldering druist in tegen alles wat te maken heeft met veiligheid en gevoel voor historische ontwikkelingen. Ontpoldering wordt in Zeeland maatschappelijk niet gedragen.”

◆ De mens is belangrijker dan de natuur 4

“Verder hebben we recreatieruimte nodig, waar de mens centraal staat en niet de vogels. Overal wordt de recreant beperkt in zijn bewegingen met als motief bescherming van de vogels, die worden toch wel gespaard.”

◆ We zijn niet in de besluitvorming over verdieping gekend 4

◆ Laat de Belgen eerst voor schoon Scheldewater zorgen 4

“Bovendien is het water in de Westerschelde in de oostelijke helft sterk verontreinigd door chemicaliën e.d. De Belgen zouden eerst maar eens moeten beginnen, om geen ongezuiverd afvalwater meer te lozen in de Westerschelde.”

4. BERICHTGEVING IN DAGBLADEN EN ANDERE MEDIA

De berichtgeving door de media en de invloed van de media op het verloop van de informatieronde is een complex geheel. Om het in dit verslag te kunnen hanteren zijn de volgende deelaspecten geselecteerd:

- regionale pers, landelijke pers
- informatiebeeld zoals door de pers gegeven
- invloed van de media op het verloop van de informatieronde

4.1 Regionale pers, landelijke pers

Het voor dit verslag beschikbare dossier met persverslagen en andere berichtgeving door de media is systematisch bijgehouden en goed gevuld, maar niet volledig. Met name de berichtgeving door de landelijke media is ondervertegenwoordigd. Omdat deze hoofdzakelijk ad hoc rond opmerkelijke nieuwsfeiten heeft plaatsgevonden en verhoudingsgewijs van ondergeschikt belang is geweest in relatie tot het verloop van de informatieronde, is hieraan verder geen aandacht beteed. Voor een diepergaande analyse zou het dienstig kunnen zijn om te onderzoeken wat de communicatieboodschap en waarschijnlijke impact is geweest van televisie-uitzendingen over het onderwerp.

Onder de regionale persactiviteiten heeft de Provinciale Zeeuwse Courant een onmiskenbaar leidende rol gehad. Het dossier bevat geen bronnenmateriaal over de activiteiten van de Regionale Omroep Zeeland. Het is aannemelijk dat dit medium in een aantal opzichten eenzelfde functie heeft gehad als de PZC, maar uitspraken kunnen hier niet over worden gedaan.

4.2 Informatiebeeld zoals door de pers gegeven

Om te kunnen beoordelen hoe de pers zich tegenover het fenomeen 'informatieronde Herstelplan Natuur Westerschelde' heeft opgesteld is het van belang een totaalbeeld te hebben van de informatie die de (regionale) pers aan de bevolking heeft gepresenteerd.

Daartoe is aan twee niet betrokken en stellig niet vooringenomen personen zonder verdere voorinformatie opdracht gegeven het dossier te lezen en een schets te geven van het daarin geboden informatiebeeld. De resultaten kwamen op enkele details na verrassend overeen en zijn vervolgens samengevoegd tot één tekst. Daarbij zijn geen correcties aangebracht op de perceptie van de lezers. Onderstaande tekst is dus het verhaal zoals dat na lezing van het dossier is begrepen.

In een natuurherstelplan wordt een achttiental projecten gepresenteerd om het te verwachten verlies aan zeldzame schorren en slikken, dat door verdieping van de Westerschelde zal ontstaan, te compenseren. Het Beleidsplan Westerschelde noemt behoud van de natuurfunctie een van de belangrijkste uitgangspunten.

Het belangrijkste project betreft het ontpolderen van landbouwgronden, die worden 'teruggegeven aan de zee.' Het gaat om de Everingepolder en Ooster-Zwakepolder (Zuid-Beveland), de Hedwigepolder, Hellegatpolder, Zwarte polder en Zwinpolder (Zeeuws-Vlaanderen). Door verdieping gaat 500 ha natuurgebied verloren. Zoveel land ontpolde-

ren kost 185 miljoen. België draagt 44 miljoen bij. Waar de rest vandaan moet komen is onduidelijk. Waarschijnlijk wordt slechts zo'n 100 a 200 ha gecompenseerd. Andere binnen- en buitendijkse projecten dragen onvoldoende bij als compensatie. Ze zullen in de discussies over het Natuurherstelplan die volgen nauwelijks een rol spelen.

De landbouw heeft eeuwenlang geprofiteerd van inpolderingen langs de Westerschelde. Ze mag nu wel wat terugdoen, vindt Rijkswaterstaat. RWS en natuur- en milieuorganisaties lijken op een lijn te zitten.

De landbouworganisaties zijn fel tegen ontpolderen en dragen daarvoor allerlei argumenten aan waaronder verlies van werkgelegenheid.

Ook gemeenten plaatsen kanttekeningen bij ontpoldering. Het Zeeuws Landschap is tegen verdieping van de geulen in Saeftinge (onderdeel van het Natuurherstelplan) omdat het maar tijdelijk werkt.

Den Haag houdt zich afzijdig: eerst moet de regio haar zegje doen. Maar woordvoerders van VVD, CDA en kleine christelijke partijen spreken zich al uit tegen ontpoldering.

Land teruggeven aan zee ligt in Zeeland emotioneel en psychologisch moeilijk.

'Kapitaalvernietiging' is een term die vaak wordt gebezigd.

De Zeeuwse Milieufederatie vindt dat Rijkswaterstaat en minister Jorritsma moeten mee discussiëren over ontpoldering. Uitleg over achtergronden ontbreekt. Dat kan leiden tot een situatie waarin een goed herstelplan niet meer mogelijk is, waarschuwt de ZMF.

Landelijke media gaan zich ermee bemoeien. 'Dijken worden opzettelijk doorgestoken. Bevolking des duivels,' schrijft de Telegraaf. ZMF: 'Dat klopt niet. De dijken worden niet doorgestoken, ze worden verlegd.'

Men heeft weinig vertrouwen in de inspraak. De deal met de milieuorganisaties is volgens velen al gemaakt.

De Provinciale. Zeeuwse Courant houdt een enquête onder de Zeeuwen. Daaruit blijkt dat ze in meerderheid voor verdieping zijn en voor herstel van natuurschade. Maar 68 % vindt ontpoldering een slecht idee.

Het Bestuurlijk Overleg Westerschelde begint onder voorzitterschap van gedeputeerde Van Zwieten aan een negental algemene inspraakavonden.

De Commissaris van de Koningin Van Gelder laat er geen twijfel over bestaan dat ontpolderen onontkoombaar is en krijgt de hele landbouwwereld over zich. Halverwege de inspraakronde geeft Van Zwieten aan dat hij de Everingepolder onderaan de keuzelijst wil zetten vanwege de vele problemen die Ellewoutsdijk al op zich af ziet komen. De avonden leiden niet tot veel discussie. De stellingen zijn duidelijk betrokken. Veel tegenstand van boeren, maar ook van mensen die zich 'echte Zeeuwen' noemen. De Zeeuwsch-Vlaamse Volkspartij zet een advertentie: Ontpolderen is on-Zeeuws. De emoties lopen soms hoog op, waarbij steevast de watersnoodramp erbij wordt gehaald. De ingezonden brievenrubrieken hebben over gebrek aan kopy niet te klagen. Waterschappen keren zich tegen ontpoldering. De ZMF zit in een moeilijke positie t.o.v. de landbouw, waarmee juist goede contacten waren opgebouwd.

Directeur Rijkswaterstaat Zeeland Saijes vindt dat de landbouw niet luistert op de inspraakavonden. De meeste bezoekers zijn meer op zenden dan ontvangen afgestemd. Ecologische natuurwetten kunnen niet ongestraft structureel ondergeschikt worden gemaakt aan economische, volgens Saijes.

De visserij wil meer informatie over de effecten van een diepere Westerschelde.

Lokale natuurbeschermers noemen ontpoldering de enige oplossing. Zij bestrijden dat er

gebrek is aan landbouwgrond. Juist de overproductie kost nu geld.

Weinig insprekers dragen alternatieven aan. Het Waterschap Zeeuwse Eilanden zegt aan een alternatief te werken, maar blijft daar verder erg vaag over.

Aan het eind van de inspraakronde lijkt er weer enige toenadering te komen tussen ZMF en landbouw, ze gaan toch samen praten over het Natuurherstelplan.

Op de achtste inspraakavond zijn er voor het eerst minder boeren. Een krant suggereert dat dit komt omdat in de wandelgangen niet meer gesproken wordt over een grondprijs voor uit te kopen boeren van 45.000 gulden per ha, maar van 60.000 tot 70.000 gulden. Tijdens de inspraakronde voor belangengroeperingen geeft de recreatiesector aan brood te zien in de plannen voor natuurherstel. De sector noemt een volgorde voor ontpoldering.

De CDA-besturen in Zeeuws-Vlaanderen zijn tegen ontpoldering en willen een m.e.r.

Op 20 maart zegt het Dagelijks Bestuur van het BOWS dat zes alternatieven die tijdens de informatie- en overlegavonden zijn aangedragen worden onderzocht.

Een week later maakt het Dagelijks Bestuur bekend dat voor de ontpolderingen geen bestuurlijk en maatschappelijk draagvlak is.

Het heeft daarbij volgens de kranten een rol gespeeld dat RWS heeft toegegeven dat weinig bekend is van de effecten van ontpoldering op natuurwaarden.

De Vlaamse Bond Beter Leefmilieu verzet zich bij de Raad van State tegen verdieping van de Westerschelde.

In een nabeschouwing over de inspraak erkent Van Zwieten dat de fasen van informatie, communicatie en inspraak niet ongestraft in kort tijdsbestek in elkaar kunnen worden geperst.

De ZMF is boos op het BOWS. De overlegbijeenkomsten zijn gevoerd alsof er geen Beleidsplan Westerschelde lag, dat ze zelf hebben onderschreven. Niemand heeft de uitgangspunten van dat beleidsplan verdedigd in de voorlichtingscampagne, zegt de heer Kramer, die het af en toe als enige geprobeerd heeft. Door als Dagelijks Bestuur direct na de bijeenkomsten een standpunt in te nemen, kregen die inspraakavonden de status van een referendum en dat was niet de bedoeling.

De landbouworganisaties en anderen hebben kritiek op het feit dat er nooit open is gesproken over de verdieping van de Westerschelde en de gevolgen daarvan.

Provinciale Staten verwerpen het concept-advies en willen uitstel van het besluit over het Natuurherstelplan. Zij willen een time-out om RWS in staat te stellen met een betere onderbouwing van de plannen te komen. Het is de vraag of de minister Zeeland zoveel tijd wil gunnen, want verdieping van de Westerschelde is gekoppeld aan afspraken over de HSL. PS besluiten toch tot een time-out van een jaar. De ZMF protesteert bij de Raad van State tegen het feit dat voor de verdieping geen speciale milieuvergunning wordt aangevraagd.

Het laatste bericht in het persdossier dateert van 03-05-96

4.3 Invloed van de media op het verloop van de informatieronde

Om met een redelijke nauwkeurigheid in kaart te kunnen brengen welke invloed de media kunnen hebben gehad op het verloop van de informatieronde zou onderzoek nodig zijn van een omvang en diepgang die het bestek van dit verslag ver overstijgt. Dan nog zouden conclusies slechts met de nodige voorzichtigheid kunnen worden getrokken. Wel is het mogelijk om naar

aanleiding van het persdossier enkele opmerkingen en een overweging te plaatsen.

Overweging

Het begrip 'invloed' dient nader te worden omschreven. Het maakt namelijk een groot verschil of wordt bedoeld op het vormen of veranderen van een standpunt of attitude, of dat de gangbare maatschappelijke functie van de media aan de orde is.

Beïnvloeden in de eerste betekenis is in de gegeven situatie en op basis van het beschikbare bronnenmateriaal niet meetbaar. Een veilig uitgangspunt is echter dat, behoudens in langdurige processen en in samenhang met tal van andere medebepalende factoren, media nauwelijks bij machte zijn om standpunten of attitude te veranderen. Veeleer geldt, dat mensen uit het media-aanbod zelf de invloed kiezen die aansluit bij de standpunten en de houding die zij reeds hebben.

Invloed in de tweede betekenis is voor, tijdens en na de informatieronde wel degelijk aan de orde geweest, enkel en alleen al door het feit dat journalisten hun werk deden. Een normaal functionerende regionale pers verkleint in zaken als deze de provincie tot een dorpsplein, waar de toegestroomde bevolking zich verdringt rond het laatste nieuws. Voortdurende berichtgeving op de pagina's 1 en 3 en een royale toebedeling van ruimte voor ingezonden brieven werkten mee aan de impact van informatie. Zo werden de media in zekere zin actor in het informatieproces.

Opmerkingen

- a. → Het informatiebeeld zoals onder 4.2 geschetst is o.i. redelijk evenwichtig en compleet. Het totaalbeeld ontstaat echter over de gehele periode waarin de informatie- en overlegavonden zijn gehouden. In de praktijk hebben de krantelezers van dag tot dag steeds fragmenten van dat totaalbeeld kunnen volgen. De integratie van opeenvolgende pakketjes informatie tot een totaalbeeld is een puur persoonlijke aangelegenheid van de ontvanger van informatie en geen verantwoordelijkheid van de pers. In de regel wordt nieuw ontvangen informatie geselecteerd door een filter dat door een complex van factoren is gevormd, waaronder de al eerder ontvangen en geaccepteerde informatie. Het zou daarom van invloed kunnen zijn geweest als aan het begin van de informatieronde een uitgebreid en evenwichtig totaalbeeld in de kranten was verschenen. Uit de verzamelde berichten is niet te merken dat de BOWS of anderen op een dergelijke inzet van de media hebben aangestuurd. Het leidende dagblad de PZC heeft uit eigen beweging die kans ook niet gezien of genomen←.
- b. → Uit het persdossier blijkt niet aantoonbaar dat de regionale media als actor een sturende invloed in een bepaalde richting hebben gehad. Het is echter zeer waarschijnlijk dat de berichten over het verzet tegen ontpolderen op de eerste informatie-avonden een conditionerende invloed hebben gehad op de navolgende avonden. Daartegenover kan worden geplaatst dat in de media ook ruimte is gegeven aan stemmen van vertegenwoordigers van Rijkswaterstaat (Saijes, Turkstra), het BOWS en de Zeeuwse Milieufederatie. Hun zwart op wit gestelde boodschap heeft op geen enkele andere manier zo duidelijk en zo braad de bevolking kunnen bereiken. 'Close reading' van een aantal berichten wekt de stellige indruk dat de berichtgeving in kwalitatieve zin niet consistent is geweest. Er is duidelijk gewerkt met wisselende

verslaggevers en redacteurs van ongelijk niveau. Voor een zaak van deze omvang en tijdsduur is dat een normaal verschijnsel. De vraag lijkt relevant of het procesmanagement initiatieven heeft genomen om hierop te anticiperen←.

- c. →De berichtgeving in de regionale pers laat een meer dan journalistiek gebruikelijke score aan herhalingen zien van steeds weer dezelfde meningen en standpunten. Dat geldt voor de verslaggeving van informatie- en overlegavonden maar sterker nog voor de rubrieken waarin een niet aflatende stroom ingezonden brieven is afgedrukt (en daarmee ook steeds opnieuw opgeroepen). De vraag lijkt relevant of met name de PZC hiermee niet de grens is gepasseerd waarbij een journalistiek medium tot pamflet verwordt. Vraag is ook hoe het redactionele beleid in deze is geweest; een op zich lastige afweging, gezien de opdracht om als regionaal medium te blijven volgen wat zich in de eigen streek afspeelt←.

5. RESPONS IN DE DOELGROEPGERICHTE ZITTINGEN

De informatieronde die mede bouwstenen heeft moeten aandragen voor het opstellen van een advies van het BOWS aan de minister, omvatte naast het gesprek met de bevolking ook zes zogeheten technische bijeenkomsten. Deze zijn voorafgaand aan de informatie- en overlegavonden georganiseerd met vertegenwoordigers van natuurbeschermingsorganisaties, de waterschappen en de recreatiesector. Eén bijeenkomst is georganiseerd voor de met recreatie belaste deskundigen van lokale overheden en één voor deskundigen op het gebied van de ecologie.

Na afloop van de serie openbare bijeenkomsten in gemeenten is het BOWS in overleg gegaan met achtereenvolgens de doelgroepen: natuurbescherming; scheepvaart, visserij en havenschappen; de recreatiesector en tot slot de waterschappen.

5.1 Voortraject

De verslagen van de bijeenkomsten in het voortraject geven slechts een summier beeld van wat tijdens die bijeenkomsten mogelijk aan de orde is geweest. Centraal stond namelijk een spreadsheet genaamd 'NATWEST', waarmee per doelgroep een voorkeurslijst van alternatieven zou kunnen worden vastgesteld.

De verslagen van deze bijeenkomsten, uitgewerkt door het bureau dat ook het computerprogramma inbracht en tevens de voorzitter leverde, zijn hoofdzakelijk gericht op de tot standkoming van een score. In de verslagen is slechts een instrumentele aandacht besteed aan opmerkingen van deelnemers over de juistheid en volledigheid van de criteria die voor het scoren moesten worden gehanteerd. Niet of nauwelijks is ingegaan op de inhoudelijke kant van de argumentatie en achterliggende motieven. Van deze verslagen zijn daarom alleen de belangrijkste NATWEST-resultaten weergegeven, namelijk de hoogste posities op het scorebord.

◆ *Natuurbeschermingsorganisaties* kiezen uitsluitend voor ontpolderen en geven daarbij vier lokaties een gedeelde eerste plaats: de Everingepolder, de Boonepolder, de Hellegatpolder en de Zwarte Polder.

◆ *De waterschappen* hebben de volgende voorkeur:

- a. buitendijks: een gedeelde eerste plaats voor de Zuidgors en Schor Waarde;
- b. ontpolderen: de eerste plaats voor de Hedwigepolder en een tweede voor de Zwarte Polder;
- c. binnendijkse compensatie: Rammekenshoek op de eerste en Hansweert op de tweede plaats.

◆ *De recreatiedeskundigen* doen de volgende keuze:

- a. buitendijks: Zuidgors op de eerste plaats, Terneuzen op de tweede;
- b. ontpolderen: Zwarte Polder op een, de Everingepolder op twee;
- c. binnendijks natuurherstel: Ellewoutsdijk op een, Hansweert op twee.

◆ *De branchevertegenwoordigers recreatie en toerisme* willen een deel van het keuzeprocess aan de ondernemers in de achterban overlaten en over een ander deel in een volgende bijeenkomst de keuze bepalen. Er zijn van deze doelgroep echter geen vervolggegevens. Het is ook onduidelijk of er voor recreatie-ondernemers en branchevertegenwoordigers nog wel een

vervolgbijeenkomst is geweest.

De ecologen hebben hun voortrajectsessie rond het NATWEST programma op 23 februari. Er zijn dan inmiddels twee informatiebijeenkomsten voorbij. Sommige deelnemers uit deze doelgroep twijfelen daarom ernstig aan de zin van deze bijeenkomst.

Uitgebreider en vooral systematischer dan in de verslagen van andere NATWEST-sessies is van deze doelgroep een algemeen gedragen visie weergegeven. De kern daarvan is dat voor het vergelijkend beoordelen van de diverse alternatieven de criteria als 'natuurlijkheid,' 'completeit,' 'ecologisch perspectief,' en 'habitatbehoud' weliswaar bruikbaar zijn, maar alleen wanneer deze volgens een goede benadering worden gehanteerd. Men stelt voor te beoordelen op drie niveaus:

- a. bijdrage aan behoud van natuurlijke processen
- b. bijdrage aan behoud van ecotopen
- c. bijdrage aan het behoud van soorten

De waardering op niveau a. weegt het zwaarst; dat op niveau c. het minst zwaar. Het scoren met NATWEST wordt voor deze groep enkele weken uitgesteld. Het is echter niet tot een vervolgbijeenkomst gekomen.

5.2 Doelgroepenoverleg

De vier doelgroepoverlegbijeenkomsten van BOWS-voorzitter de heer Van Zwieten zijn alle gehouden na afronding van de reeks openbare bijeenkomsten. Het overleg heeft mede daardoor een sterk evaluerend karakter.

◆ De *natuurbeschermingsorganisaties* betreuren bij monde van de heer Kramer (ZMF) de gang van zaken rond de gevolgde procedure. Hij memoreert nog eens dat de organisaties tegen de verdieping zijn; dat zij het verdrag met de Vlaamse Gemeenschap daarover niettemin als een politiek feit hebben aanvaard; dat zij zich vervolgens coöperatief en zelfs kwetsbaar hebben opgesteld; vervolgens door Rijkswaterstaat en het ministerie van LNV in de steek zijn gelaten doordat aan die zijde geen duidelijk standpunt is ingenomen en uiteindelijk in een hard belang-enconflict zijn beland met de boeren, waarmee de afgelopen jaren nu juist zo'n goede samenwerking was opgebouwd.

Kramer spreekt lof uit over de wijze waarop de informatie-avonden zijn geleid, maar heeft minder waardering voor het management van het planproces. "De alternatievennota en de projectenbundel zijn als het ware in een envelop gestopt en zonder verdere berichtgeving verstuurd. Dit is niet gepaard gegaan met voorlichting of toelichting. Ook de landelijke media hebben onvoldoende informatie gekregen. Dit heeft ertoe geleid dat de media in het voorlichtingsvacuüm hun eigen weg zijn gaan zoeken, waarbij ze uiteraard op zoek zijn gegaan naar de meest interessante elementen. Daarbij zijn ze onder meer uitgekomen bij de landbouw."

Voorzitter Van Zwieten benadrukt in de bijeenkomst met de NB-organisaties dat het 'open planproces' in feite een experiment is en dat aan het eind van de rit over het verloop de balans zal worden opgemaakt.

De visie van de NB-organisaties over de herstelmaatregelen komt ook tijdens deze bijeenkomst aan de orde, maar wordt in het kader van dit verslag inmiddels bekend verondersteld.

De heer Kramer is benieuwd naar het vervolgtraject en geeft alvast de wens te kennen dat Rijkswaterstaat en de andere Rijksvertegenwoordigers daarin snel met een duidelijk standpunt naar buiten komen. Daarin zien zij ook het aspect 'komberging' graag evenwichtig uitgewerkt. Met het oog op het vervolg zou de heer Wiersma (consulent NME) graag willen dat het aspect 'draagvlak' tot beoordelingscriterium wordt verheven omdat anders tot en met de uitvoeringsfase van projecten de kans op protest-erupties blijft bestaan.

De doelgroepbijeenkomst met vertegenwoordigers van de scheepvaart, visserij en havenschappen en de bijeenkomst met de recreatiebranche zijn beide sessies geweest waar alle ruimte was voor het uiten van sectorale economische belangen.

◆ De *recreatiesector*, vertegenwoordigd door de ANWB, de Kamer van Koophandel midden- en oost-Zeeland, de NORT en de Recron blijkt volgens het verslag unaniem op het standpunt te staan dat natuurherstel of nieuwe natuur heel wenselijk is, maar dat er pas echt sprake is van waarde wanneer ook mensen er op de een of andere manier gebruik van kunnen maken. De heer Vriens van de Recron Zeeland: "Natuur is medebepalend voor de kwaliteit van het toeristisch produkt Zeeland en speelt dan ook een belangrijke rol bij de toeristische produktontwikkeling in deze provincie. Wanneer nieuwe natuur wordt gerealiseerd, dient deze een recreatieve gebruiks- en belevingswaarde te hebben. Daarnaast mag nieuw te ontwikkelen natuur geen beperkingen opleggen aan de bedrijfsvoering en de ontwikkelingsmogelijkheden van de zeven direct betrokken recreatiebedrijven in het plangebied."

De recreatiesector vraagt ook aandacht voor de stranden van de Westerschelde. Na een vorige verdieping van de vaargeul zou een aanzienlijk deel van de voorheen aanwezige stranden verdwenen zijn. Nu dreigt dat volgens de heer Northolt voor de recreatiestrandjes bij Zeedorpe, Baarland en Den Inkel.

Voorzitter Van Zwieten constateert dat het onderwerp 'strandjes' voor het eerst tijdens deze zitting ter sprake komt. Hij zal dit punt graag meenemen.

Tegen de achtergrond van de goede mogelijkheden die de recreatiesector ziet in het samengaan van natuur en recreatie, wordt ook vooruitgeblikt naar mogelijkheden om in het vervolgtraject uit de ontstane impasse te komen. De heer Bruurs van de Kamer van Koophandel pleit voor een fasering van de natuurcompensatie. "Dat geeft het voordeel dat steeds rekening kan worden gehouden met de nieuwste ervaringen met de ontwikkelingen in het gebied."

De heer Van Zwieten memoreert dat ditzelfde voorstel ook al tijdens de informatie-avonden aan de orde is geweest en dat de gedachte zeer zeker nader zal worden bestudeerd.

Tijdens de zitting wordt door de heer Vriens het prioriteitenlijstje gepresenteerd dat voor deze doelgroep in de NATWEST verslagen buiten de boot viel.

De sector kiest ingeval van :

- a. buitendijkse compensatie voor de Zuidgors
- b. binnendijkse compensatie voor: 1. de inlaag Rammekenshoek en 2. de inlaag Ossenisse
- c. ontpolderen voor: 1. de Hedwigepolder en 2. de Everingepolder.

De specifiek recreatietechnische aspecten van deze keuzes vallen buiten het kader van dit verslag.

◆ Economische belangen op het gebied van *havens, scheepvaart en visserij* worden tijdens de zitting zonder veel omhaal gepresenteerd:

De heer Phillipen van het havenschap Vlissingen en Terneuzen meent dat er een redelijk evenwicht moet blijven tussen economie en ecologie en dat tot nu toe de economische potenties van de havenschapsgebieden in de stukken zijn ondergewaardeerd.

De economische aspecten dienen volgens hem een belangrijke plaats te krijgen in het advies aan de minister.

De heer Phillipen wil daarnaast graag de belofte incasseren dat toekomstig herstel van natuurwaarde niet kan gelden voor havenschapsgebieden.

De heer Van Zwieten kan en wil daarover geen uitspraken doen.

Van de zijde van de scheepvaart komen vragen over eventuele effecten van de verdieping op stroompatronen.

De heer Adriaanse van Rijkswaterstaat zegt dat volgens de eerste indruk op dat gebied geen problemen te verwachten zijn.

Op vragen van de heer Holstein van Zevibel over mogelijke nadelige effecten van de verdieping en maatregelen tot natuurherstel op de visserij kan geen concreet antwoord worden gegeven.

De heer Adriaanse zegt dat weliswaar wordt geprobeerd om de gevolgen voor de visserij meer precies in beeld te krijgen, maar dat zo'n beeld altijd wel globaal zal blijven.

◆ Tijdens de doelgroepenbijeenkomst met de vertegenwoordigers van de vier betrokken *waterschappen* onderstrepen deze unaniem en in algemene zin de noodzaak om verlies van natuurwaarden te compenseren. In de begeleidende zinnen maken zij echter duidelijk dat dit niet tot elke prijs mag gebeuren.

De heer Eversdijk van het waterschap De Zeeuwse Eilanden benadrukt daarbij dat de waterschappen geen groepsbelang vertegenwoordigen, maar onderdeel zijn van het bestuurlijk proces.

Vanuit die optiek is getracht een zo afgewogen mogelijk oordeel te vormen.

'Niet tot elke prijs' betekent voor Eversdijk dat ontpolderen geen reële optie is.

Onomkeerbare maatregelen met nog onzekere gevolgen passen niet in de cultuur van een waterschap. Kustlijnverlenging evenmin. Zeeweringen doorsteken al helemaal niet!

Eversdijk ziet daarom alleen mogelijkheden in buitendijkse maatregelen en, onder voorwaarden, ook in binnendijkse maatregelen. "Mits de klemtoon maar blijft liggen op de laatste lettergreep van het woord binnendijks."

De heer Gosselaar van waterschap De Drie Ambachten stelt dat het uitgangspunt dat in de komende jaren 500 ha natuurgebied verloren zal gaan "beslist onvoldoende is onderbouwd." Hij meent dat goede onderbouwing een eerste voorwaarde is wil de discussie over locaties verder kunnen worden gevoerd.

In het spoor van zijn collega Eversdijk herhaalt hij diens bezwaren tegen ontpoldering en voegt daaraan voor de in zijn beheersgebied liggende Hellegatpolder toe, dat ontpolderen een zeer kostbare en daarom onverantwoorde ingreep zou zijn. "Bovendien leveren dergelijke projecten voor de waterschappen veel extra kosten op. Dijken moeten worden onderhouden, wegen moeten worden verlegd, de kwel wordt verder landinwaarts gebracht en is naar ons idee niet te bestrijden."

De heer Almekinders van waterschap Het Vrije van Sluis voegt hier aan toe dat het gehele project tot nu toe is omgeven door ruime onzekerheidsmarges en dat de argumentatie voor

bepaalde vormen van natuurherstel hier en daar niet sterk zijn. Hij mist ook een goed doorwrocht betoog over de rol die de komberging kan spelen.

De heer Joossen van waterschap Het Hulster Ambacht sluit hierop aan met de opmerking dat een essentieel onderdeel van het plan, het bijlagerapport over effecten, nog steeds ontbreekt. "Het is juist door middel van dit rapport dat vragen over de effecten van de verdieping zouden moeten worden beantwoord."

De heer Van Zwieten zegt zich ook boos te hebben gemaakt over het lange uitblijven van de bewuste bijlage, maar kan aankondigen dat het nu op zeer korte termijn zal verschijnen. Hij stelt vervolgens een drietal punten aan de orde waarover hij graag de visie van de waterschappen zou horen:

- de komberging, een onderwerp dat aanvankelijk buiten de discussie is gebleven, maar nu het toch is gaan meespelen ook goed besproken moet worden
- het tijdens de informatieronde geopperde idee om bij het ontpolderen de dijken te laten liggen en het Scheldewater er door middel van pijpen doorheen te laten stromen.
- de stand van zake rond een door De Zeeuwse Eilanden aangekondigd onderzoek naar buitendijkse alternatieven.

Op de vraag over de komberging komt geen afdoende antwoord.

De heer Eversdijk: "Ik heb geen antwoord op uw vraag over de komberging omdat het nog ontzettend veel tijd en denkwerk zal vergen om hierover meer duidelijkheid te krijgen."

In een nadere toelichting geeft de heer Eversdijk aan dat hij op waterschapsniveau vooralsnog geen problemen op zich af ziet komen.

De heer Gosselaar van De Drie Ambachten ziet als gevolg van de verdieping wel het gevaar van geulverlegging, wat met name bij Terneuzen zal moeten leiden tot versterking van de vooroever. "Uit het feit dat wij vooroeverbetastingen noodzakelijk vinden kan worden opgemaakt dat wij extra verdediging belangrijker vinden dan dijken doorsteken."

Over de gedachte dat ontpoldering de komberging zou kunnen vergroten, hetgeen een nivellerende invloed zou hebben op de getijdégolf, zegt de heer Almekinders: "Wat de ontpolderings-opties betreft, vraag ik mij af wat de effectiviteit van de voorgestelde maatregelen kan zijn. Ik heb het gevoel dat de polders waarover nu in dit verband wordt gesproken in het verleden zijn ingepolderd omdat ze geen kombergingsfunctie meer konden vervullen."

Over de optie buizen door dijken vertolkt Eversdijk het algemene gevoel van de waterschapsvertegenwoordigers als volgt: "Een dijkgraaf heeft het liefst een dijk waar niets inzit, een stevig dijklichaam waar niets op staat, geen huizen en geen bomen. Het aanbrengen van buizen door dijken ligt bijzonder dicht bij ontpolderen. Voor mijn gebied zie ik dat niet zitten."

De derde vraag van de heer Van Zwieten leidt tot een uitvoerige gedachtenwisseling waarin de waterschappen een grote bereidheid tonen om positief mee te denken over buitendijkse natuurherstelmogelijkheden. Zij wijzen daarbij op een mogelijke synergie met reeds bestaand natuurbeleid en reeds lopende projecten.

